

Salla Sikkilä

HUONO-OSAISUUDEN PERINTÖ

Lapsuudessa koetun huono-osaisuuden ylisukupolvisen siirtymisen mekanismit

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Tammikuu 2025

TIIVISTELMÄ

Salla Sikkilä: Huono-osaisuuden perintö: Lapsuudessa koetun huono-osaisuuden ylisukupolvisen siirtymisen mekanismit
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Tammikuu 2025

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on tarkastella lapsuudessa koetun huono-osaisuuden ylisukupolvisen siirtymisen mekanismeja. Tutkielman taustalla on huoli ajankohtaisesta poliittisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa eriarvoisuus ja huono-osaisuus uhkaavat hallituksen sosiaaliturvaleikkausten myötä syventyä, sekä pyrkimys lisätä tietoisuutta ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmiöstä. Tutkielma on toteutettu laadullisena kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Tutkielman taustoituksessa avataan ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmiötä sekä lapsuutta ja lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia. Lisäksi tarkastellaan sosiaalisen kimmoisuuden käsitettä, suojaavien tekijöiden ja positiivisten kokemusten merkitystä lapsuudessa sekä sosiaalityön roolia ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä ja katkaisussa. Tutkielman aineistona toimii 15 vertaisarvioitua kvantitatiivista tutkimusartikkelia. Aineiston analysointi on toteutettu laadullisena sisällönanalyysinä koodauksen ja teemoittelun avulla. Analyysin pohjalta huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden mekanismit on jaoteltu neljään kategoriaan: psykososiaaliset mekanismit, mallioppimiseen liittyvät mekanismit, yksilölliset mekanismit sekä yhteiskunnalliset mekanismit.

Psykososiaaliset mekanismit sisältävät psyykkisiä ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä tekijöitä. Haitalliset kokemukset, köyhyys, suojaavien tekijöiden puute sekä perheen rikkonaisuus, heikommat resurssit ja kasautuneet ongelmat lisäävät riskiä psyykkisen kuormituksen, stressin sekä alhaisen henkisen hyvinvoinnin kokemiselle. Nämä voivat puolestaan johtaa terveyden ja mielenterveyden ongelmiin, terveydelle haitalliseen käyttäytymiseen, ongelmallisiin ihmissuhteisiin sekä heikompaan kykyyn palautua vastoinkäymisistä, joiden myötä lapsen riski kokea aikuisuudessa huono-osaisuutta ja päätyä matalaan sosioekonomiseen asemaan kasvaa. Mallioppimiseen liittyvät mekanismit sisältävät sosiaaliseen oppimiseen liittyviä tekijöitä. Myönteisen roolimallin puute sekä vanhempien arvojen, asenteiden ja käytösmallien välittyminen lapselle voivat näkyä esimerkiksi matalampana itsetuntona ja tulevaisuuden tavoitteina sekä haitallisten selviytymisstrategioiden ja käyttäytymismallien omaksumisena. Vanhempien kautta lapsi oppii taitoja myös omaa vanhemmuuttaan varten, jolloin sosiaalisen oppimisen kautta voi syntyä ylisukupolvisuutta ylläpitävä kierre. Yksilölliset mekanismit sisältävät yksilön ominaisuuksiin ja niiden kehittymiseen liittyviä tekijöitä. Yksilön ominaisuuksiin liittyviä riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi heikompi kognitiivinen kyvykyys, käyttäytymis- ja tarkkaavaisuusongelmat, alttius ryhmäpaineelle sekä heikko stressinsäätelykyky. Yksilön ominaisuudet kehittyvät kuitenkin geenien ja ympäristön monimutkaisessa vuorovaikutuksessa, missä etenkin varhaislapsuuden olosuhteilla on suuri merkitys. Yhteiskunnalliset mekanismit sisältävät yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin liittyviä tekijöitä. Yhteiskunnassa vallitsevat asenteet ja käsitykset, stigma, polarisaatio, hyväosaisuuden kasautuminen sekä puutteet yhteiskunnan tarjoamissa palveluissa, resursseissa ja tukitoimissa voivat vaikeuttaa kasautuneiden ongelmien kanssa kamppailevien yksilöiden ja perheiden elämää entisestään, ja toimia näin huono-osaisuuden ylisukupolvistumista edistävinä tekijöinä.

Vaikka mekanismit on jaoteltu näiden neljän kategorian alle, ei se kuitenkaan poista niiden monimutkaista kietoutumista toisiinsa. Todellisuudessa kyse on toisiinsa limittyvistä prosesseista, jotka vuorovaikutuksessa keskenään voivat lisätä riskejä huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle. Tulosten perusteella on selvää, että turvallisen lapsuuden takaaminen jokaiselle on avainasemassa ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä. Ensisijaisen tärkeää olisi pyrkiä huolehtimaan vanhempien hyvinvoinnista. Lisäksi rakenteellisen sosiaalityön hyödyntäminen voisi olla tehokas keino ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä.

Avainsanat: lapsuus, ylisukupolvinen huono-osaisuus, ylisukupolvisuuden mekanismit

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimi ja versio:

ChatGPT-3.5

Käyttötarkoitus:

Tekoälyä on hyödynnetty tukena englanninkielisten lähdemateriaalien kääntämisessä suomen kielelle.

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien tekoälyllä tuotetut osat, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. YLISUKUPOLVINEN HUONO-OSAISUUS JA LAPSUUS	3
2.1 Ylisukupolvinen huono-osaisuus ilmiönä	3
2.2 Lapsuus ja lapsuuden ajan haitalliset kokemukset (ACE)	5
3. YLISUKUPOLVISEN HUONO-OSAISUUDEN ENNALTAEHKÄISY JA KATKAISU	7
3.1 Suojaavat tekijät ja positiiviset kokemukset lapsuudessa (PCE).....	7
3.2 Sosiaalinen kimmoisuus	8
3.3 Lapsuudessa koettu huono-osaisuus ja sosiaalityö.....	9
4. TUTKIELMAN TAVOITE JA TOTEUTTAMINEN	12
4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimusmenetelmät.....	12
4.2 Tutkimuseettiset kysymykset	13
4.3 Aineiston keruu ja valinta	15
4.4 Aineiston kuvaus ja analyysi	17
5. HUONO-OSAISUUDEN YLISUKUPOLVISUUDEN MEKANISMIT	20
5.1 Psykososiaaliset mekanismit	20
5.2 Mallioppimiseen liittyvät mekanismit.....	24
5.3 Yksilölliset mekanismit	27
5.4 Yhteiskunnalliset mekanismit.....	29
6. YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	31
LÄHTEET.....	35
LIITTEET.....	41

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	16
Kuvio 1. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden mekanismit.....	20

1. JOHDANTO

Suomi kruunataan vuosi toisensa jälkeen maailman onnellisimmaksi maaksi (World Happiness Report 2024). Viimeisen sadan vuoden aikana suomalaisten elintaso onkin noussut merkittävästi, ja 2020-luvun alussa suomalaiset olivat vauraampia kuin koskaan aikaisemmin. Hyvinvoivan enemmistön katseilta piilossa esiintyy kuitenkin kasautuvia ongelmia ja ahdinkoa, jotka pahimmillaan kulkevat sukupolvelta toiselle. Tällöin puhutaan ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta, johon liittyy useiden sosiaalisten ja hyvinvointiin liittyvien ongelmien kasautuminen tiettyjen yksilöiden, perheiden ja ihmisryhmien harteille. Ennen kaikkea huono-osaisuus voidaan ymmärtää sivuun jäämisenä ympäröivän yhteiskunnan myönteisestä kehityksestä sekä elämäntavallisten myönteisistä siirtymistä. Suomalaisen yhteiskunnan vaurastumisesta huolimatta köyhyys ja pahoinvointi eivät siis ole kokonaan poistuneet. (Saari 2015; Saari ym. 2020.)

Kiinnostukseni ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmiöön on lähtenyt jo aivan opintojeni alkuvaiheista luettuani Juho Saaren ja kumppaneiden (2020) teoksen *Raskas perintö*. Itselleni aihe on muodostunut myös henkilökohtaisesti hyvin tärkeäksi kohdattuani käytännön opetusjakson aikana lapsiperheiden sosiaalityössä sekä täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen yksikössä työskennellessäni syvien ja vaikeiden ongelmien kanssa kamppailevia yksilöitä ja perheitä. Motivaationi tutkia ylisukupolvista huono-osaisuutta kumpuaakin palavasta halusta auttaa sekä lisätä tietoisuutta ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmiöstä. Lisäksi toivon itse oppivani ymmärtämään ilmiötä ja sen ylisukupolvisuuden mekanismeja syvemmin, jotta tulevaisuudessa kykenisin auttamaan näitä perheitä, yksilöitä, ja erityisesti lapsia, parhaalla mahdollisella tavalla.

Ylisukupolvinen huono-osaisuus on 2000-luvun aikana esiintynyt yhä useammin sosiaali- ja terveyspolitiikan asialistoilla muun muassa hallituksen esityksissä, poliitikkojen puheissa sekä sosiaalihuollon ammattilaisten ja alan järjestöjen vaatimuksissa (Saari ym. 2020, 13). Toimeentulotukea saavien henkilöiden määrä onkin laskenut jo useamman vuoden ajan (THL 2024c), mitä voidaan pitää hyvin myönteisenä kehityssuuntana. Petteri Orpon johtaman hallituksen sosiaaliturvaleikkausten myötä on kuitenkin herännyt suuri huoli huono-osaisuuden syvenemisestä, köyhyyden lisääntymisestä sekä eriarvoisuuden kasvamisesta väestöryhmien välillä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen laatima raportti osoittaa, miten hallituksen säästötoimet kohdistuvat nimenomaan pienituloisimpiin, ja esimerkiksi lapsilisiin laaditut korotukset kohdistuvat eri henkilöihin kuin tehdyt leikkaukset, lisäten arviolta 27 prosentilla toimeentulotukea saavien määrää (ks. Ollonqvist ym. 2023). Toimeentulotuen tarpeen kasvu on erityisen huolestuttavaa, sillä merkittäväällä osalla toimeentulotukea saavista ihmisistä ei ole kyse vain vähävaraisuudesta, vaan myös kasautuneista ongelmista ja huono-osaisuudesta

(Kuivalainen 2013). Lisäksi Suomen sosiaali- ja terveysalan kattojärjestö SOSTEn (2023) laskelmien mukaan leikkausten myötä köyhyysrajan alapuolelle putoaa arviolta 68 000 henkilöä, joista alaikäisiä on lähes 17 000. Köyhyyden ja toimeentulotuen tarpeen lisääntyessä kasvaa tarve myös sosiaali- ja terveyspalveluille, kuten lastensuojelulle ja terveydenhuollolle. Leikkausten kohdentaminen yhtäaikaaisesti niin sosiaaliturvaetuuksiin kuin sosiaali- ja terveyspalveluihin on siis tuhoisa yhtälö. (Ks. mt.)

Suomen perustuslain 19 §:n 3 momentti (731/1999) velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut, edistämään väestön terveyttä sekä tukemaan perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Edellä mainittujen leikkausten valossa tämän velvoitteen toteutuminen näyttää kuitenkin huonolta, sillä esimerkiksi perheiden kokema köyhyys on jo merkittävä lasten hyvinvointia vaarantava tekijä (ks. THL 2023b). Lapselle köyhyyden kokeminen voi tarkoittaa esimerkiksi harrastuksista luopumista, ulkopuolelle jäämistä ikätovereiden seurasta ja pahimmillaan kiusatuksi tulemisesta. Rahanpuute myös kasaa usein perheeseen muitakin huolia, jolloin vanhempien voimavarat eivät välttämättä riitä vastaamaan lasten tarpeisiin. (Partio & Iivonen 2018.) Lisäksi perheiden ylisukupolvisen huono-osaisuuteen kytkeytyvät ongelmat, kuten vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, tuovat merkittävän lisäriskin lasten kehitykselle ja myöhemmälle hyvinvoinnille (ks. THL 2023b).

Tässä tutkielmassa tavoitteenani onkin tuoda ilmi niitä tuhoisia vaikutuksia, joihin lapsuudessa koettu huono-osaisuus voi johtaa, sekä tutkia huono-osaisuuden ylisukupolvisen siirtymisen mekanismeja, eli niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen. On kuitenkin tärkeää muistaa, etteivät lapsuuden olosuhteet ennusta suoraan kenenkään elämänpolkua (THL 2023b). Vaikka suurin osa huono-osaisuutta kokeneista perheiden ja sukujen jäsenistä onnistuu lopulta pääsemään mukaan yhteiskunnan tavanomaiseen myönteiseen kehitykseen, pieni osa jää kuitenkin kiinni huono-osaisuuden kierteseen sosiaalihuollon asiakkuuden jatkuessa sukupolvelta toiselle (Saari ym. 2020, 16). Tämä ylisukupolvisuuden ilmiö onkin kiinnostukseni ytimessä tässä tutkielmassa.

Aloitan tutkielmani tutkimusaiheeni taustoittamisella, syventyen tarkemmin ylisukupolvisen huono-osaisuuteen sekä lapsuuteen. Esittelen myös lapsuuteen liittyviä käsitteitä niin haitallisten kuin suojaavien tekijöiden sekä positiivisten kokemusten näkökulmasta. Lisäksi määrittelen sosiaalisen kimmoisuuden käsitteen, ja pohdin sosiaalityön roolia ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä ja katkaisussa. Taustoittamisen jälkeen siirryn tutkielmani tavoitteiden ja menetelmien esittelyyn, käsitellen myös eettisiä kysymyksiä, tutkimusprosessia sekä tutkielmaan valitsemaani aineistoa. Tämän jälkeen keskityn tarkastelemaan analyysin pohjalta muodostamiani tuloksia, ja lopuksi teen johtopäätökset toteuttamani kirjallisuuskatsauksen pohjalta.

2. YLISUKUPOLVINEN HUONO-OSAISUUS JA LAPSUUS

2.1 Ylisukupolvinen huono-osaisuus ilmiönä

Ylisukupolvisella huono-osaisuudella tarkoitetaan erilaisten sosiaalisten ja hyvinvointiin liittyvien ongelmien pitkäaikaista kasautumista, jossa vanhempien ongelmat siirtyvät tai jatkuvat edelleen seuraavien sukupolvien elämässä. Tavallista on pitkittynyt sosiaaliturvaetuuksien tarve, ja köyhyys onkin yksi keskeisimmistä huono-osaisuuteen liittyvistä tekijöistä. Huono-osaisuus on ilmiönä hyvin laaja, mutta sen erottaa kuitenkin esimerkiksi pelkästä köyhyydestä siten, että siihen liittyy laajasti erilaisia puutteita niin talouteen, terveyteen kuin sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvissä ulottuvuuksissa. Perheet voivat kohdata monenlaisia vaikeuksia, kuten työttömyyttä, toimeentulovaikeuksia, ylivelkaantuneisuutta, ongelmia asumisessa, väkivaltaa ja laiminlyöntiä, päihdeongelmia sekä terveyteen että mielenterveyteen liittyviä haasteita, joilla voi olla suuri vaikutus lasten myöhempään hyvinvointiin. Näiden ongelmien kasautuminen ja niistä aiheutuva haavoittuvuus voivat myös lisätä riskiä sekaantua rikolliseen toimintaan. Ylisukupolvinen huono-osaisuus ei kosketa ainoastaan yksittäisiä perheitä, vaan kyseessä on laaja sosiaalinen ongelma. (Kallio & Hakovirta 2020, 9; Saari ym. 2017; 2020, 37, 43–45, 145; THL 2023b.)

Ylisukupolvisessa huono-osaisuudessa ongelmat ovat siis paljon laajempia kuin ainoastaan rahallisiin resursseihin liittyviä. Kyse on aineellisten tarpeiden lisäksi yksilön fyysisestä ja psyykkisestä terveydestä, johon ovat sidoksissa myös yksilön sosiaaliset kontaktit ja toiminta. Taloudellisen ulottuvuuden lisäksi huono-osaisuus liittyy siis keskeisesti toimintakyvyn ja elämänhallinnan käsitteisiin: mitä syvempää huono-osaisuus on, sitä heikompi on yksilön kyky hallita elämäänsä ja kääntää hallussa olevia resursseja hyvinvoinniksi. Vaikka huono-osaisuus ja köyhyys ovat siis osittain päällekkäisiä ilmiöitä, ne tarkoittavat eri asiaa. Yhteistä niille on kuitenkin se, että molempiin liitetään yksilön vaikeus elää yhteiskunnan näkökulmasta tavalla, jota pidetään hyväksyttävänä ja toivottavana. (Kallio & Hakovirta 2020, 9–10; Saari 2015, 110–111.)

Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että vanhempien sosiaalinen asema ja huono-osaisuus ennustavat lasten aikuisuuden sosiaalista asemaa, ja huono-osaisten perheiden lapsilla on hyväosaisessa perheessä kasvaneita lapsia suurempi riski kokea huono-osaisuutta myöhemmässä elämässään (esim. Ilmakunnas ym. 2020; Kallio ym. 2016; Ristikari ym. 2018). Suomessa on kuitenkin tutkittu yllättävän vähän muun muassa vanhempien huono-osaisuuden ja köyhyyden vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Lasten näkökulma on myös jäänyt suhteellisen vähälle huomiolle huono-osaisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa, sillä lasten kokemaa huono-osaisuutta ja köyhyyttä on tutkittu enimmäkseen aikuisten näkökulmasta. Lisäksi mekanismit eli huono-osaisuuden

ylisukupolviseen siirtymiseen vaikuttavat tekijät ovat aiemmasta tutkimuksesta huolimatta edelleen epäselviä. (Kallio & Hakovirta 2020, 29, 31.)

Ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kärsivien ihmisten elämää varjostavat ongelmat heikentävät merkittävästi yksilöiden toimintakykyä sekä mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa. Näistä olosuhteista aiheutuva voimattomuus estää huono-osaisuuden kanssa kamppailevia yksilöitä luomasta positiivisia muutoksia elämäänsä, sillä heidän kykynsä hyödyntää heille kohdennettuja palveluja ja etuuksia toimintakykynsä parantamiseen poikkeaa merkittävästi muusta väestöstä. Kärsimystä huono-osaisuus aiheuttaa erityisesti silloin, kun sen taakkaa kantavat yksilöt ja ryhmät kokevat elämäntilanteensa kroonisesti kuormittavaksi ja epäreiluksi, eivätkä kykene elämään tai rakentamaan toivomaansa ja itselle merkityksellistä arkea. (Saari ym. 2020, 14–15, 256; Wilkinson 2005, 93–94.)

Elämänlaadun kannalta huono-osaisuus merkitsee osallisuuden heikentymistä sekä syrjään jäämistä vuorovaikutussuhteista, jotka tuovat merkitystä elämään (Saari ym. 2020, 19). Syrjäytymisen (engl. *marginalization*) käsite kytkeytyykin olennaisesti huono-osaisuuteen, sillä se on seurausta kasautuneista hyvinvoinnin ongelmista ja huono-osaisuudesta, ja on sitä syvempää, mitä useampi ongelma esiintyy yhtäaikaaisesti. Syrjäytyminen voidaan nähdä prosessina, jossa tietyt yksilöt ja ryhmät joko syntyvät yhteiskunnassa marginaaliseen asemaan tai ajautuvat sinne erinäisten elämäntapahtumien seurauksena. Esimerkiksi lapsen elämässä syrjäytymisen riski kasvaa merkittävästi, kun hän elää ja kasvaa ympäristössä, jossa on monia syrjäytymiseen liittyviä piirteitä. Syrjäytymiselle ominaista sen syvyydestä riippuen on pitkittynyt tai täydellinen tarve yhteiskunnan taloudellisesta tuesta sekä muista tukimuodoista, ja se estää yksilöitä osallistumasta täysinaisesti yhteiskunnan tavanomaiseen toimintaan. Syrjäytyminen voidaan nähdä myös jälkeen jäämisenä muiden ryhmien ja yksilöiden myönteisistä siirtymistä, kuten koulutuksessa etenemisestä sekä työelämässä pärjäämisestä. Samalla erot hyvinvoinnissa ja terveydessä kasvavat. (Raunio 2006, 28–33; Saari 2015, 103–105; Siersbaek ym. 2023; STM; THL 2023b.)

Huono-osaisuuteen liittyikin siis keskeisesti alhainen sosioekonominen asema yhteiskunnassa, koska se määrittää yksilöiden mahdollisuuksia hankkia erilaisia hyvinvointiin liittyviä resursseja. Sosioekonominen asema muodostuu sekä aineellisista voimavaroista että niiden hankkimiseen tarvittavista edellytyksistä. Aineellisiin voimavaroihin kuuluvat tulot, omaisuus ja asumisen taso, kun taas niiden hankkimisen edellytyksiä ovat koulutus, ammatti, terveys sekä asema niin yhteiskunnassa kuin työelämässä. Sosioekonomisesti haavoittuvissa perheissä voimavarojen puute vaikuttaa merkittävästi vanhempien mahdollisuuksiin investoida lapsiinsa, tai he saattavat esimerkiksi käyttää

voimavaransa viihteeseen lasten koulutuksen sijasta. Sosioekonominen asema vaikuttaa monella tapaa ihmisen terveyteen, mutta myös terveydellä on vaikutus sosioekonomisen aseman muotoutumiseen: hyvän terveydentilan omaavat ihmiset pärjäävät paremmin sekä opinnoissa että työelämässä, kun taas terveysongelmista kärsivät ovat suuremmassa riskissä ajautua heikompaan sosiaaliseen asemaan. Sosioekonomisten ryhmien välillä onkin merkittäviä eroja lähes kaikkien terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien tekijöiden jakautumisessa. (Cutler ym. 2008; Saari ym. 2020, 57; THL 2024a.)

Mitä syvempää yksilöiden ja perheiden huono-osaisuus on, sitä suurempi on laadullinen ero hyvinvoivaan enemmistöön niin elintasossa, elämänlaadussa kuin elämäntavoissa. Puhutaan sosiaalisista etäisyyksistä, jotka syventyvät sitä mukaa, kun eriarvoisuus yhteiskunnassa lisääntyy: kun erot huono-osaisen väestön ja hyvinvoivan enemmistön välillä kasvavat, on hyväosaisten yhä vaikeampi ymmärtää tai samaistua huono-osaisten asemaan. Tämä ymmärtämättömyys voikin muuntua solidarisuus- ja empatiavajeeksi eli haluttomuudeksi auttaa tai rahoittaa huono-osaisten auttamiseksi tarkoitettuja sosiaalipoliittisia järjestelmiä, kuten erilaisia tulonsiirtoja ja palveluita. Hyvinvoiva enemmistö rahoittaa kuitenkin mielellään sellaisia etuuksia ja palveluita, joita he itse enimmäkseen käyttävät. Huono-osaiset sitä vastoin nähdään ansiottomina, omasta tilastaan vastuussa olevina yksilöinä, jotka eivät näitä verorahoitteisia etuuksia tai palveluita ole ansainneet. Tällaiset sosiaaliset etäisyydet sekä rajoittavat että voimistavat eri luokkien, kulttuurien ja statusten vaikutusta synnyttämällä muukalaisuutta tuottavia rajoja ja erkaannuttaen erilaisia elämismailmoja yhä kauemmas toisistaan. (Kallio & Hakovirta 2020, 10–11; Laihiala & Ohisalo 2017, 234–238; Saari 2015, 94–97.) Jos ihmiset kykenisivät tuntemaan suurempaa empatiaa ja vastuuta toisten kokemasta kärsimyksestä, he voisivat motivoitua taistelemaan sellaisia poliittisia päätöksiä ja sosiaalisia olosuhteita vastaan, jotka vahingoittavat muiden ihmisten elämää (Wilkinson 2005, 84). Tämän vuoksi tietoisuuden lisääminen huono-osaisuudesta ilmiönä sekä sen ylisukupolvistumiseen liittyvistä riskeistä on välttämätöntä, jotta pystyisimme yhdessä tekemään töitä huono-osaisuuden vähentämiseksi.

2.2 Lapsuus ja lapsuuden ajan haitalliset kokemukset (ACE)

Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsuutta ajanjaksona, joka sijoittuu 18 ensimmäiseen ikävuoteen. Tämä on perusteltua, sillä Suomen lainsäädännössä alaikäisyyden ja täysi-ikäisyyden rajaksi on määritelty 18 vuotta (Holhousvoimilaki 442/1999, 2 §). Lisäksi lastensuojelulain (417/2007) 6 §:ssä lapseksi määritellään alle 18-vuotias henkilö, kun taas nuoreksi määritellään 18–22-vuotias henkilö.

Lapsuudesta on olemassa useita erilaisia määritelmiä, ja määritelmät vaihtelevat esimerkiksi eri kulttuurien välillä. Kehityspsykologisesta näkökulmasta lapsuuteen liittyvät ajanjaksot voidaan jaotella viiteen eri ikäkauteen: sikiöaikaan, vauvaikään (0–2 v.), leikki-ikään (2–5 v.), keskilapsuuteen (n. 6–10 v. tai murrosikästä asti) ja nuoruuteen (n. 10–18 v. tai murrosiästä aikaan, jolloin nuoresta tulee itsenäinen). Ihmisen kehitys alkaa siis jo kohdusta jatkuen läpi elämän. Erityisesti lapsuus on ihmisen kehityksen kannalta tärkeää ja herkkää aikaa. (Sigelman & Rider 2018.)

Järventien (2001) mukaan lapsen laadullisten kehitysaskelten saavuttamisessa aikuisen jatkuva, aktiivinen ja myötätuntoinen läsnäolo on välttämätöntä. Lapselle kasvuympäristö on ikään kuin ”sosiaalinen kohtu”, josta hän kokoaa rakennuspalikoita persoonallisuutensa rakenteiksi. Mitään mitä lapsi kokee ei katoa mielestä, vaan kaikki koettu tallentuu muistiin. Kaikki muistin sisällöt eivät kuitenkaan ulotu tietoisuuteen asti, vaan esimerkiksi kaikista varhaisimmat kokemukset ja jotkin ahdistavat muistot jäävät tietoisesta muistin ulottumattomiin. Nämä muistot ovat kuitenkin tavalla tai toisella aina läsnä aikuisuudessakin. (Mt., 108, 113.) Sosiaalisella kasvuympäristöllä ja lapsuuden elinoloilla on siis suuri merkitys lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille.

Lapsuuden ajan haitalliset kokemukset eli ACE-tekijät (engl. *Adverse Childhood Experiences*) tarkoittavat lapsuudessa (alle 18-vuotiaana) koettuja kehitykselle vahingollisia traumaattisia tapahtumia, joilla tiedetään olevan kauaskantoisia ja moninaisia vaikutuksia yksilön elämään (Asmussen ym. 2019; Westerlund-Cook 2023, 83). ACE-tekijät on perusteltua esitellä yhdessä ylisukupolvisen huono-osaisuuden kanssa, sillä lapselle huono-osaisuus on haitallisten kokemusten kasautumista. Esimerkiksi Saaren ja kumppaneiden (2020) ylisukupolvista huono-osaisuutta koskevassa haastatteluaineistossa tulee jatkuvasti esiin haastateltavien kertomukset muun muassa lapsuudessa koetusta väkivallasta, laiminlyönnistä sekä kotona esiintyneestä päihteiden käytöstä.

ACE-tekijät voidaan jaotella väkivallan (fyysinen, psyykinen, seksuaalinen) kokemiseen ja näkemiseen, laiminlyöntiin (fyysinen, psyykinen) sekä kotona esiintyviin ongelmiin ja stressitekijöihin (vanhempien ero, väkivalta, päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, vankilarangaistukset, rikokset, vanhemman kuolema jne.). ACE-tekijät esiintyvät harvoin yksinään ja niillä onkin taipumus kasautua, sillä ne ovat usein toistensa seurannaisvaikutuksia. ACE-tekijöillä on myös havaittu olevan voimakas ja kumulatiivinen vaikutus monenlaisiin ongelmiin myöhemmässä elämässä, kuten terveydelle haitalliseen käyttäytymiseen sekä fyysiseen ja psyykkiseen sairastavuuteen. Lapsuudessa koettu turvattomuus ja haitallinen stressi jättävät siis jälkensä. (Asmussen ym. 2019; Dong ym. 2004; Felitti ym. 1998; Westerlund-Cook 2023, 83–84.)

3. YLISUKUPOLVISEN HUONO-OSAISUUDEN ENNALTAEHKÄISY JA KATKAISU

3.1 Suojaavat tekijät ja positiiviset kokemukset lapsuudessa (PCE)

Huono-osaisuuteen ja haitallisiin kokemuksiin liittyvien tekijöiden lisäksi on olennaista ymmärtää myös suojaavien tekijöiden ja kokemusten merkitys lapsen elämässä. Aina olennaista ei nimittäin ole riskitekijöiden määrä, vaan myös niiden tekijöiden määrä, jotka ovat olleet tasapainottamassa vastoinkäymisten ja haitallisten kokemusten tuomaa stressiä. (Lipponen 2020, 245.) ACE-tekijöiden rinnalle onkin nostettu PCE-tekijät (engl. *Positive Childhood Experiences*), joiden avulla pyritään mittaamaan lapsuudessa (alle 18-vuotiaana) koettuja positiivisia kokemuksia (Westerlund-Cook 2023, 86). On havaittu, että lapsuuden myönteisillä kokemuksilla on merkittävä yhteys aikuisuudessa koettuun hyvinvointiin. Itse asiassa lapsuuden positiivisten kokemusten on havaittu jopa lieventävän haitallisten (ACE) kokemusten vaikutusta. (Ks. Bethell ym. 2019.) Voidaan siis katsoa, että jopa ACE-tekijöitäkin haitallisempaa voi olla positiivisten (PCE) kokemusten puute. Tällaisia positiivisia kokemuksia voivat olla lapselle esimerkiksi se, että on saanut puhua kotona tunteistaan, on ollut tukea antavia ystäviä tai kotona on ollut vähintään yksi aikuinen, jolta on saanut turvaa ja suojaa. (Westerlund-Cook 2023, 86.) Myös turvallisessa naapurustossa eläminen ja kodin rutiinit voidaan mieltää PCE-tekijöiksi (Yu ym. 2022).

Suojaavissa tekijöissä voidaan puolestaan katsoa olevan kyse tietynlaisista sopeuttavista prosesseista, jotka edesauttavat yksilön selviytymistä ja vahvistavat voimavaroja. Keskeisiä suojaavia tekijöitä lapselle ovat ihmissuhteisiin liittyvät tekijät, kuten vanhemmalta saatu turva, hyvät kaverisuhteet, koulusta saatu tuki tai esimerkiksi jokin perheen ulkopuolinen turvallinen aikuiskontakti. (Lipponen 2020, 245–246.) Myös materiaaliset resurssit, kuten ruoka, asumisen vakaus ja taloudellinen turvallisuus voidaan nähdä suojaavina tekijöinä (Yoon 2022). Toisaalta tiedetään, että myös yksilölliset ominaisuudet voidaan luokitella suojaaviksi tekijöiksi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi lapsen myönteinen asenne, normien vastaisen käytöksen paheksuminen, arvostus ja tyytyväisyys koulunkäyntiä kohtaan sekä odotukset koulutuspolulla etenemisestä. Tällaiset yksilölliset suojaavat tekijät voivat olennaisesti vaikuttaa lasten ja nuorten tekemiin valintoihin esimerkiksi koulun tai vertaissuhteiden osalta. (Bonino ym. 2005, 81; Lipponen 2020, 245.)

Suojaavat tekijät sekä positiiviset kokemukset (PCE) ovat siis hyvin lähekkäisiä käsitteitä, mutta suojaavat tekijät voidaan nähdä tietynlaisina resursseina, kun taas PCE-tekijät painottavat lapsen subjektiivista kokemusta. Tutkimusten perusteella tiedetään, että esimerkiksi koulun rooli suojaavana tekijänä ja positiivisten kokemusten vahvistajana on erittäin merkittävä (ks. Bonino ym. 2005, 171–174, 270–271, 277; Lipponen 2020, 246). Näin koulu voidaan nähdä yhtenä tärkeimpänä

ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisijänä. Suomessa koulujärjestelmään kohdistuneet leikkaukset ovat kuitenkin heikentäneet sen roolia suojaavana tekijänä, mikä on erittäin huolestuttava kehityssuunta (ks. Lipponen 2020, 247–248). Ylipäätään suojaavien tekijöiden ja positiivisten kokemusten vahvistaminen ovat kuitenkin todella merkittävässä roolissa ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä.

3.2 Sosiaalinen kimmoisuus

Käytän tutkielmassani Saaren ja kumppaneiden (2020) laatimaa käännöstä (*sosiaalinen kimmoisuus* resilienssin (engl. *resilience*) käsitteestä, sillä mielestäni tämä käänнос on huono-osaisuudesta puhuttaessa kuvaava ja saavutettava. Sosiaalisella kimmoisuudella tarkoitetaan yksilöiden palautumiskykyä erilaisten vastoinkäymisten jälkeen. Vastoinkäymiset voivat olla kertaluonteisia (esim. läheisen äkillinen kuolema) tai pidempikestoisia (esim. toistuva perheväkivalta). Näitä molempia yhdistää kuitenkin se, että molemmat heikentävät ainakin hetkellisesti merkittäväällä tavalla yksilön toimintakykyä. Toisin sanoen sosiaalinen kimmoisuus on prosessi, joka käynnistyy jonkin vakavan vastoinkäymisen seurauksena, ja sen onnistuneena lopputuloksena on yksilön toimintakyvyn säilyminen tai palautuminen. Korkean kimmoisuuden omaavat henkilöt voidaan nähdä yksilöinä, jotka osoittavat vahvaa toimintakykyä huolimatta suurestakin vastoinkäymisten määrästä. (Haczkewicz ym. 2024; Ripatti ym. 2023; Saari ym. 2020, 63.)

Kimmoisuuden synnystä ei ole olemassa yksinkertaista mallia, mutta on esitetty, että se muotoutuu kolmen muuttujan eli yksilön, läheisten ihmisten ja ympäristön voimavarojen vuorovaikutuksessa. Näiden tekijöiden vuorovaikutus kimmoisuuden rakentumisessa pohjautuu siihen, miten ja milloin nämä tekijät ovat saatavilla, ja miten niitä hankitaan ja otetaan käyttöön. Kimmoisuus vahvistuu, kun yksilö oppii hyödyntämään omia voimavarojaan, ja tarpeen tullen myös muiden voimavaroja, mikäli omat voimavarat ovat vähissä. Tämä puolestaan tuo yksilölle tunteen siitä, että vaikeuksista on mahdollista selvitä. (Lipponen 2020, 23–25.) Esimerkiksi huono-osaisessa perheessä elävällä lapsella ei vastoinkäymisten tai pelottavien kokemusten edessä olekaan välttämättä ketään turvallista aikuista, jonka puoleen kääntyä. Pitkittyessään ja toistuessaan tämä voi heikentää kimmoisuutta, kun lapsi jää vaille selviämisen kokemuksia vaikeista tilanteista. Etenkin perheen ulkopuolisten suojaavien tekijöiden puuttuessa riski kimmoisuuden heikkenemiselle on suuri. Lisäksi lapsi ei välttämättä osaa hyödyntää perheen ulkopuolelta saatavaa apua. Merkittävä osa lapsista heikoista lähtökohdistaan huolimatta pärjää kuitenkin elämässään hyvin, mikä usein tarkoittaa sitä, että lapsen omien ominaisuuksien lisäksi perheessä ja ympäristössä on täytynyt olla jotakin toimivaa. (Mt., 25, 243.)

Sosiaalisen kimmoisuuden käsite kietoutuu merkittävästi yhteen ylisukupolvisen huono-osaisuuden kanssa, ja sillä on tärkeä rooli myös sen ennaltaehkäisyssä, sillä tavanomaisin kimmoisuutta lisäävä tekijä on turvallinen lapsuus. Päinvastoin taas jatkuvat kokemukset epäonnistumisesta, pitkittynyt negatiivinen kuormitus ja esimerkiksi sosiaalisen tuen puute heikentävät yksilön kimmoisuutta. (Haczkewicz ym. 2024; Saari ym. 2020, 63.) Edellä esittelemäni ACE-tekijät voidaan siis ymmärtää sosiaalista kimmoisuutta heikentävinä ja PCE-tekijät sekä suojaavat tekijät puolestaan kimmoisuutta lisäävinä tekijöinä. Mitä enemmän ja tiheämmin haitallisia kokemuksia yksilön elämässä esiintyy, sitä suurempi on riski, että yksilön kimmoisuus, kyky palautua vastoinkäymisistä, heikkenee joko pitkäkestoisesti tai pysyvästi (Saari ym. 2020, 63). Sosiaalinen kimmoisuus on siten merkittävässä roolissa elämässä vastaan tulevista vastoinkäymisistä selviytymisessä.

3.3 Lapsuudessa koettu huono-osaisuus ja sosiaalityö

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden hahmottaminen ilmiönä on keskeisessä asemassa myös sosiaalityön ammatillisen ja yhteiskunnallisen tehtävän ymmärtämiseksi. Valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnetin (2003) laatiman virallisen määritelmän mukaan sosiaalityö on muutostyötä, joka perustuu yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja ratkaisuun, jonka tavoitteena on vahvistaa ja tukea yksilöiden hyvinvointia, selviytymistä ja toimintakykyisyyttä. Usein sosiaalityön asiakkaita tulevat vaikeassa elämäntilanteessa olevat ihmiset, joita yhteiskunnan ensisijaiset hyvinvointia tukevat palvelut eivät ole kyenneet auttamaan. Tällöin on usein kyse erittäin haastavista ongelmista niin toimeentulossa, arjessa selviytymisessä kuin elämönhallinnassakin. Sosiaalityön yhteiskunnallisena tehtävänä onkin vahvistaa heikommassa asemassa olevien ihmisten yhteiskunnallista osallisuutta tukemalla heidän voimavarojaan myös silloin, kun on kyse kasautuvien ongelmien kanssa kamppailevista yksilöistä. (Raunio 2006.) Erityisesti perheiden kohdalla yhteiskunnallisen osallisuuden sekä voimavarojen vahvistaminen on välttämätöntä, jotta kyetään ennaltaehkäisemään huono-osaisuuden ylisukupolvistumista.

Suomessa huono-osaisten perheiden ja lasten voimavaroina toimivia suojaavia tekijöitä ovat vahvistaneet niin koulujärjestelmä, lastensuojelu kuin muu sosiaalityö, mutta viime vuosien aikana näihin kohdistuneet leikkaukset ovat vieneet tilannetta huonompaan suuntaan. Tutkimusten mukaan esimerkiksi koulujen kyky tasata lasten erilaisia lähtökohtia on heikentynyt, ja myös lastensuojelun kriisi on ollut jo pitkään pinnalla liian vähäisten resurssien vuoksi. (Lipponen 2020, 247.) Tämä herättääkin kysymyksen siitä, mitkä ovat yhteiskunnan valmiudet tällä hetkellä tukea näitä lapsia ja perheitä, nyt kun sosiaaliturvasta sekä koulutuksesta leikataan entisestään. Tutkimusten perusteella

tiedetään, että ehkäisevillä varhaislapsuuden palveluilla ja interventioilla on suuri vaikuttavuus esimerkiksi psykiatristen ongelmien ehkäisyssä, rikollisuuden vähentämisessä sekä myöhemmän koulutustason parantamisessa; yhteiskunnan investointi ehkäiseviin palveluihin on siis investointia myös tulevaisuuteen. (Ks. Linnosmaa & Väisänen 2014, 171–179.) Yksilöt kuitenkin tarvitsevat voimavaroja ennen kaikkea arjen hyvinvoinnin ja selviytymisen tukemiseksi, eivät vain integroituaan yhteiskuntaan, mikä tulee huomioida sosiaalityössä (Raunio 2006).

Ehkäiseviin toimenpiteisiin liittyy olennaisesti erilaisten riskien ja riskiryhmien tunnistaminen, jonka avulla tarvittavia toimenpiteitä voidaan kohdentaa haavoittuvimpiin ihmisryhmiin. Lapsi- ja perhepalveluiden tasolla ehkäisevät toimenpiteet voidaan jaotella kolmeen eri kategoriaan. Ensimmäisenä on ensisijainen ehkäisy, jossa perheen toimintakykyä ja hyvinvointia vahvistetaan niin, että todennäköisyys lapsen siirtymisestä lastensuojelun asiakkuuteen pienenee. Toissijaisella ehkäisyllä puolestaan pyritään turvaamaan lapsen hyvinvointi lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa, jotta sijoitukselta vältyttäisiin. Kolmannen asteen ehkäisyllä puolestaan tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, jossa lapsen hyvinvointi pyritään turvaamaan huostaanottopäätöksen jälkeen. (Linnosmaa & Väisänen 2014, 172.)

Lastensuojelussa ja lapsiperheiden sosiaalityössä tärkeimpinä tavoitteina on edistää lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja turvallisuutta sekä tukea perheitä ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Näissä palveluissa kohdataan vaikeita ja monenlaisia elämäntilanteita, ja tyypillistä on ongelmien kasautuminen tiettyjen lasten, nuorten ja perheiden harteille. Vaikka sosiaalityö on voimakkaasti auttamistyötä, liittyy siihen kuitenkin myös mahdollisuus soveltaa julkista valtaa sekä tahdonvastaisia toimenpiteitä ihmisten elämään. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on siis oikeus, mutta myös velvollisuus puuttua, mikäli lapsen tai nuoren terveys ja kehitys uhkaavat vaarantua vakavasti. Ensisijaisesti perheitä on kuitenkin tarkoitus auttaa ennaltaehkäisevillä, vapaaehtoisuuteen ja suostumukseen pohjautuvilla palveluilla, joihin lapsiperheiden palvelut sekä lastensuojelun avohuolto perustuvat. (Kiili ym. 2024; LsL 417/2007.) Näillä kaikilla palveluilla on kuitenkin suuri merkitys ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä, sillä niiden avulla voidaan tukea ja auttaa perheitä erilaisissa haastavissa elämäntilanteissa sekä puuttua tarvittaessa esimerkiksi perheessä esiintyvään väkivaltaan, päihteiden käyttöön tai lapsen laiminlyöntiin.

Joskus lapsi joudutaan kuitenkin hänen terveyttään ja kehitystään vakavasti vaarantavien seikkojen vuoksi sijoittamaan kodin ulkopuolelle, mikä tarkoittaa asiakkuuden siirtymistä lastensuojelun sijaishuoltoon. Huostaanotto on viimesijainen lapsen edun turvaava keino silloin, kun lapsen terveyttä ja kehitystä ei ole voitu turvata muilla ensisijaisilla, vapaaehtoisuuteen perustuvilla toimenpiteillä ja

tukitoimilla. (LsL 417/2007.) Tutkimusten perusteella on havaittu, että perheiden taloudellisilla ongelmilla, kuten pitkäaikaisella toimeentulotuen saamisella, on merkittävä yhteys lastensuojelun sijaishuollon tarpeeseen. Tätä selittää osin se, että näihin perheisiin kasaantuu usein muutakin huono-osaisuutta, kuten päihdeongelmia ja kaltoinkohtelua. (Kestilä ym. 2012.) Lisäksi itse sijoitettuna olleiden vanhempien lapsilla on merkittävästi suurempi riski joutua huostaanotetuksi kuin muilla lapsilla (Mertz & Andersen 2017). Ylisukupolvisella huono-osaisuudella on siten merkittävä kytkös lastensuojelun palveluihin ja erityisesti sijaishuoltoon; näin näillä palveluilla on myös merkittävä rooli sen ennaltaehkäisyssä, ja ennen kaikkea katkaisemisessa silloin, kun asiakkuus on jatkunut sukupolvelta toiselle.

Lapsia, jotka on jouduttu sijoittamaan kodin ulkopuolelle, kuvataankin usein yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleviksi lapsiksi. Syynä tähän on se, että jokin heidän elämässään on vaarantanut heidän hyvinvointinsa ja kehityksensä niin merkittävästi, että lastensuojelu on katsonut kodin ulkopuolelle sijoittamisen tarpeelliseksi. (Kääriälä & Ristikari 2020, 225.) Sijaishuoltoon siirtyminen on lapselle suuri, tavanomaisesta elämäntilasta merkittävästi poikkeava muutos, mutta niin on myös siirtyminen sieltä pois. Nuoren täyttäessä 18 vuotta sijaishuolto päättyy, jolloin hänellä voi olla edessään suuri määrä isoja muutoksia, kuten muutto omaan asuntoon tai esimerkiksi opintojen tai työn aloittaminen. Oman lisähaasteen tähän mullistavaan siirtymään voivat tuoda huostaanoton perusteisiin liittyvät menneisyyden traumat, ja niiden myötä syntynyt tarve tuelle ja palveluille. Tätä riskialttiiksi luonnehdittua siirtymää pois sijaishuollon piiristä on kuitenkin tutkittu Suomessa yllättävän vähänlaisesti, mutta toteutuneiden tutkimusten perusteella tiedetään, että tämän siirtymisen onnistumisella tai epäonnistumisella voi olla pitkälle tulevaisuuteen ulottuvat seuraukset. (Vierula ym. 2024.) Tässä siirtymässä tukena onkin vapaaehtoisuuteen perustuva lastensuojelun jälkihuolto, jonka tehtävänä on olla aikuistuvan nuoren tukena itsenäisen elämän ja arjen rakentamisessa (Saari ym. 2020, 239–240; THL 2024b). Jälkihuollolla on siten erityisen merkittävä rooli huono-osaisuuden ylisukupolvisen kierteen ennaltaehkäisyssä sekä katkaisussa, sillä sen avulla voidaan tukea vaikeista taustoista ponnistavia nuoria itsenäistymään sekä löytämään turvallinen ja vakaa suunta tulevaisuudelle.

Sosiaalityöllä on siis merkittävä rooli ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä, mutta toisaalta myös sen katkaisemisessa. Sosiaalityön keinoin on mahdollista auttaa ja tukea lapsia, nuoria sekä perheitä, tunnistaa perheiden ongelmia varhaisessa vaiheessa ja tarvittaessa puuttua niihin. Näitä tehtäviä on kuitenkin vaikeaa toteuttaa liian vähäisin resurssein, joten ennaltaehkäisevien palveluiden toimivuus yhteiskunnassa tulisi turvata jo päättäjien taholta.

4. TUTKIELMAN TAVOITE JA TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimusmenetelmät

Tutkielmani tavoitteena on tutkia lapsuudessa koetun huono-osaisuuden ylisukupolvisen siirtymisen mekanismeja. Ylisukupolvinen huono-osaisuus on laaja, useita perheitä koskettava sosiaalinen ongelma, jonka vuoksi aihetta olisi tärkeää tutkia tarkemmin. Erityisesti ylisukupolvisuuden mekanismeista tulisi tietää enemmän, sillä sen myötä myös ennaltaehkäiseviä palveluita olisi mahdollista kehittää tehokkaammiksi. Etenkin tulevana sosiaalityöntekijänä koen aiheen tutkimisen tärkeäksi, sillä sosiaalityö on yhteiskunnallisesti keskeisessä asemassa ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä ja katkaisussa, sekä siitä aiheutuvien haittojen vähentämisessä.

Pyrin siis tutkielmassani tuomaan esille niitä keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen. Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään vanhempien huono-osaisuuden ennustavan lasten myöhempää huono-osaisuutta, mutta mekanismit ylisukupolvistumisen taustalla ovat siitä huolimatta edelleen epäselviä (Kallio & Hakovirta 2020, 31). Mekanismien ymmärtäminen on mielestäni välttämätöntä, jotta ylisukupolvisen huono-osaisuuteen voidaan vaikuttaa ja ennaltaehkäistä sen periytymistä, jonka vuoksi koen tutkimusaiheeni olevan hyvin merkityksellinen.

Tutkielmaani ohjaava tutkimuskysymys on:

Mitkä mekanismit selittävät lapsuudessa koetun huono-osaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle?

Olen toteuttanut tutkielmani laadullisena kirjallisuuskatsauksena, jossa tarkoituksena on tutkia muiden tutkijoiden tuottamia alkuperäistutkimuksia. Päämääränä on näin ollen tunnistaa, arvioida, tulkita ja yhdistää olemassa olevaa tietoa sekä luoda näiden pohjalta kriittisesti tarkasteltu kokonaiskuva. Kirjallisuuskatsauksen lopputuloksena syntyvien johtopäätösten tulisi vastata ennalta määritettyyn tutkimuskysymykseen. Kirjallisuuskatsauksen tyypiksi olen valinnut narratiivisen, eli kuvailevan kirjallisuuskatsauksen (engl. *narrative review*), jonka tavoitteena on ilmiön ymmärtäminen ja sen kuvaileminen ymmärretyn perusteella mahdollisimman johdonmukaisesti ja vakuuttavasti argumentoiden. Toisin sanoen tutkija pyrkii myös itse kasvattamaan tietämystään tutkittavasta ilmiöstä, joka mahdollistaa intuition seuraamisen tutkimustuloksia muodostettaessa. (Vilkkä 2023.) Tämä kirjallisuuskatsaus sopi erinomaisesti tutkielmani toteutustavaksi, sillä tavoitteenani oli myös itse syventää ymmärrystäni ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmiöstä sekä sen ylisukupolvisuuden mekanismeista. Tutkielman toteutuksen myötä kasvaneen tietämykseni avulla olen puolestaan kyennyt analysoimaan aineistoa, ja tekemään siitä mahdollisimman johdonmukaisia päätelmiä.

Tutkielmani on luonteeltaan aineistolähtöinen, eli olen pyrkinyt rakentamaan analyysini myötä syntyneet tulokset täysin valitsemani aineiston ja siitä havaitsemieni tekijöiden pohjalta. Aineistolähtöisessä analyysissä lähtökohtana on, etteivät analyysin myötä syntyvät yksiköt ole ennalta määriteltyjä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Itse analysoinnin toteutin laadullisena sisällönanalyysinä koodauksen ja teemoittelun avulla, jotka mahdollistivat erilaisten mekanismien havaitsemisen ja jäsentämisen aineiston pohjalta.

Koodauksessa tarkoituksena on erotella ja yhdistellä aineiston osia luokiksi, sekä nimetä ne yhdistävän ominaisuuden mukaan. Olennaista on tutkijan oma jäsennytyö, sillä muodostuvat luokat eivät ole aineistossa valmiina odottamassa. (Juhila 2021.) Koodauksessa tutkija käy siis huolellisesti läpi tekstejään useaan kertaan, etsien niistä niin sanottuja koodauksia, joiden pohjalta hän muodostaa omia konstruktioita. Vaikka koodaus itsessään on aineistolähtöistä ja siinä pyritään objektiivisuuteen, ohjaa tutkijaa kuitenkin väistämättä myös esimerkiksi oma lukeneisuus asiasta sekä erilaiset teoriat ja aikaisemmat tutkimukset. Näin ollen koodaus on aina jonkinlainen yhdistelmä tutkijan ennakkokäsityksiä ja aineiston tulkintaa. (Eskola & Suoranta 1998.) Olen lukenut valtavasti kirjallisuutta niin huono-osaisuudesta kuin ACE-tutkimuksesta, joten tiedostan, että lukemani tutkimus on varmasti vaikuttanut paljon ennakkokäsityksiini ylisukupolvisuuden mekanismeista. Tästä huolimatta olen kuitenkin pyrkinyt tutkimaan aineistoja mahdollisimman avoimin mielin ja tekemään päätelmiä niistä käsin. Eskola ja Suoranta (1998) toteavat kuitenkin osuvasti, että puhdasta aineistolähteisyyttä on syytä epäillä aivan yhtä lailla kuin täysin puhtaita havaintojakin. Täyttä objektiivisuutta tutkimuksen teossa on siis väistämättäkin vaikea taata, joten myös tämän tutkielman tuloksia luettaessa tulee muistaa kriittinen lähestymistapa.

Koodauksen jälkeen teemoittelu puolestaan mahdollistaa aineiston pilkkomisen ja ryhmittelyn erilaisten aihealueiden mukaan. Teemoittelussa pyritään siis etsimään aineistosta erilaisia teemoja kuvaavia näkemyksiä, joiden avulla on mahdollista saada vastauksia tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin. (Eskola & Suoranta 1998; Tuomi & Sarajärvi 2018.) Tässä tutkielmassa teemoittelu on mahdollistanut analyysin loppuvaiheen jäsentelyn koodauksen pohjalta löydetyille ylisukupolvisuuden mekanismeille, minkä avulla ne on ollut mahdollista nimetä ja esittää selkeästi tutkielman tulososiossa.

4.2 Tutkimuseettiset kysymykset

Huono-osaisuuteen linkittyvä vahvasti haavoittuvuuden (engl. *vulnerability*) käsite. Haavoittuvuudelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, mutta se voi olla esimerkiksi tietynlaisten olosuhteiden ja

elinolojen luomaa. (Kallio & Hakovirta 2020, 12.) Koska tutkielmani keskittyy yhteiskunnan haavoittuvimmassa asemassa olevien perheiden ja yksilöiden elämään, on syytä olla tarkkana tutkielman eettisistä kysymyksistä ja eettisyyden toteutumisesta.

Sosiaalialan ammattijärjestö Talentian eettisen ohjeistuksen mukaan sosiaalialan ammattihenkilön on ”tuettava heikommassa asemassa olevien oikeuksia siten, että asiakkaiden leimaantuminen ja huono-osaisuus vähenevät” (Talentia 2017, 23). Lisäksi sosiaalialan ammattihenkilön tulee vahvistaa asiakkaan oikeuksien toteutumista ja toimia heidän puolestapuhujanaan, tuoden ilmi havaitsemiaan epäkohtia, kuten köyhyyttä ja väkivaltaa. Yksi keskeisimmistä sosiaalialan ammattihenkilön eettisistä velvollisuuksista onkin esimerkiksi epäoikeudenmukaisen politiikan vastustaminen. (Mt., 22–23.) Nämä eettiset velvollisuudet koen henkilökohtaisesti hyvin tärkeiksi, ja nämä velvoitteet ovat olleet keskeisesti ohjaamassa tämän tutkielman toteuttamista mahdollisimman eettisellä tavalla. Olen esimerkiksi kiinnittänyt huomiota siihen, että käytän tutkielmassani kunnioittavaa kieltä sekä vältän leimaavien termien käyttöä kirjoitusprosessin aikana. Lisäksi olen pyrkinyt rakentamaan ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta mahdollisimman kattavan ja rehellisen kuvan, jotta se toisi ilmiöstä kokonaisuudessaan mahdollisimman totuudenmukaisen käsityksen lukijalle.

On kuitenkin tärkeää muistaa, että olennaista on yksilön oma kokemus elämästään. Se mikä yhtäältä voidaan objektiivisesti määritellä huono-osaisuudeksi ei aina käy yhteen subjektiivisen huono-osaisuuden kanssa. Toisin sanoen erilaisin kriteerein määritelty huono-osaisuus ei aina vastaa yksilön omaa kokemusta elämästään. Ihminen saattaa kokea toimeentulonsa ja hyvinvointinsa hyväksi riippumatta siitä, että hän objektiivisesti mitattuna määrittyisi tuloköyhäksi tai huono-osaiseksi. Huono-osaisuutta mitatessa olisikin olennaista huomioida huono-osaisuus myös subjektiivisella tasolla. (Kallio & Hakovirta 2020, 13.) Harva myöskään haluaa tulla määritellyksi huono-osaiseksi tai köyhäksi, joten on siis muistettava erotella toisistaan yksilön oma kokemus ja objektiivinen määrittely. Tutkijan ei myöskään tule määritellä yksilöä huono-osaiseksi vaan se on jokaisen yksilön itse määritettävä asia (mt., 12). Lisäksi on muistettava, ettei myöskään esimerkiksi tietyn ryhmän huono-osaisuudesta voi tehdä suoria päätelmiä siihen kuuluvan yksilön huono-osaisuudesta, ja toisaalta ryhmän huono-osaisuus voi olla erilaista kuin siihen kuuluvien yksilöiden huono-osaisuus (Sund 2005, 42). Tämän tutkielman tarkoituksena ei siis ole leimata ketään huono-osaiseksi tai köyhäksi, vaan tarkoitus on tutkia nimenomaan niitä huono-osaisuuden subjektiivisia ulottuvuuksia, jotka aiheuttavat kärsimystä ja pahoinvointia niiden kokijoille sekä tuoda heidän ääntänsä kuuluville.

On myös olennaista ottaa huomioon, että huono-osaisuudesta puhuttaessa ei ole kyse homogeenisestä ryhmästä, vaan siinä tulee muistaa ihmisten erilaisten elämäntilanteiden moninaisuus sekä erilaiset

elämänpolut. Lisäksi on tärkeää huomioida, ettei heidänkään elämänsä ole välttämättä pelkkää huono-osaisuutta, vaan mukana voi olla yhtä lailla myös valon pilkahduksia sekä onnen ja ilon hetkiä. Huono-osaisuus mielletäänkin kokonaisuudessaan laajaksi käsitteeksi, jonka määrittelystä ei vallitse täyttä yksimielisyyttä (Kallio & Hakovirta 2020, 9). Sund (2005) on kiteyttänyt asian osuvasti: ”huono-osaisuuden voi käsittää olevan jonkinlainen ainutkertainen kokemus, joka ei näyttäydy kahta kertaa samanlaisena ja eri pisteiden huono-osaisuudet ovat vertailukelvottomia” (mt., 45). Tutkielman olen pyrkinyt toteuttamaan tätä ajatusta kunnioittaen.

4.3 Aineiston keruu ja valinta

Tutkielman aineiston hankintaan liittyvän tiedonhaun toteutin lokakuussa 2024. Aloitin tiedonhaun listaamalla ylös aihepiiriini liittyviä keskeisiä käsitteitä, kuten *ylisukupolvinen huono-osaisuus*, *huono-osaisuus*, *lapsuus*, *köyhyys*, *poverty*, *childhood*, *addiction*, *substance abuse*, *mental health*, *intergenerational transmission*, *poverty*, *disadvantaged*, *children*, *adversity*, *deprivation*, *family*. Tiedonhakuja tein Andorista, Social Services Abstracts-tietokannasta sekä ARTO-tietokannasta.

Aloitin tiedonhaun Andorista hakulausekkeella *advers* AND intergeneration* AND child* AND pover**. Rajauksina haussa minulla oli kriteereinä vuodet 2014–2024, vertaisarvioidut lehdet sekä artikkelit. Tämä haku tuotti 144 tulosta. Selailin tuloksia, ja kirjasin ylös lisää keskeisiä käsitteitä ja avainsanoja, joita mainittiin aihepiiriini liittyvissä tutkimusartikkeleissa. Koska huono-osaisuudessa on kyse hyvin laajasta ilmiöstä, oli välttämätöntä kokeilla mahdollisimman monipuolisesti erilaisia hakusanoja sekä niiden erilaisia yhdistelmiä hakulausekkeiden muodossa.

Hedelmällisimmät hakutulokset saavutin kuitenkin seuraavalla hakulausekkeella: *(multi-generational OR intergenerational) AND (deprivation OR disadvantage OR adversity) AND (ace OR hardship OR "social risk") AND poverty AND child* AND (family OR parent)*. Rajauksina haussa olivat kriteereinä vuodet 2014–2024, vertaisarvioidut lehdet sekä artikkelit. Tämä tuotti Andorissa 28 tulosta, joista tiivistelmien lukemisen jälkeen kuusi artikkelia valikoitui mukaan aineistoon (Borja ym. 2019; Metzler ym. 2017; Najman ym. 2018; Panisch ym. 2020; Schoon & Melis 2019; Steele ym. 2016).

Koska tämä hakulauseke tuotti paljon hyviä tuloksia, päätin kokeilla samalla hakulausekkeella hakua myös Social Services Abstracts-tietokannasta. Rajauksina haussa minulla oli vertaisarvioidut artikkelit ja vuodet 2014–2024. Tämä tuotti yhteensä 420 tulosta. Koska yksi sisäänottokriteereistäni on länsimaalaiset tutkimukset, tein hakuun rajauksen, jossa suljin pois ei-länsimaalaiset tutkimukset.

Näin tuloksia tuli 347. Selasin läpi ensimmäiset 120 artikkelia, joista lopulta kolme artikkelia valikoitui mukaan aineistoon (Allen ym. 2024; Gomis-Pomares ym. 2023; Jones ym. 2023).

Kokeilin Andorista hakua myös ilman rajoituksia suomenkielisillä termeillä, kuten *huono-osai* AND laps**. Tämä haku tuotti 52 tulosta, jotka olivat enimmäkseen opinnäytetöitä ja kirjoja. Esimerkiksi vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita ei löytynyt lainkaan. Suomenkielisillä hakusanoilla löysin kyllä itselleni hyviä lähteitä tutkielman taustoitusta varten. Tämä kuitenkin osoitti sen, ettei suomenkielistä aineistoa ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta ole kovin kattavasti tuotettu, eikä tutkimuskysymykseeni vastaavan kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen olisi ollut täysin suomenkielisellä tai suomalaisella aineistolla mahdollista.

Koska tiedonhaku suomalaisin termein ei ollut tuotteliasta aineistohakua ajatellen, päätin tehdä hakua englanninkielisillä hakusanoilla lisäämällä joukkoon termin Finland, sillä halusin saada aineistooni hieman painotusta suomalaisiin tutkimuksiin. Tällä pyrin siihen, että tutkielmani olisi sovellettavissa suomalaiseen kontekstiin, mahdollistaen samalla myös kansainvälisen tutkimuksen hyödyntämisen. Hakulausekkeena Andorissa oli *(multi-generational OR intergenerational) AND (deprivation OR disadvant* OR advers*) AND child* AND finland*. Rajauksina haussa olivat vuodet 2014–2024, vertaisarvioidut lehdet ja artikkelit. Tämä haku tuotti 32 tulosta, joita selailemalla löysin kolme tutkimuskysymykseeni vastaavaa suomalaista tutkimusartikkelia (Dobewall ym. 2023; Jääskeläinen ym. 2016; Vauhkonen ym. 2017b). ARTO-tietokannasta samalla hakulausekkeella löytyi kaksi artikkelia, joista toinen suomenkielinen vertaisarvioitu tutkimusartikkeli valikoitui mukaan tutkielmani aineistoon (Vauhkonen ym. 2017a).

Aineistoa valitessani noudatin tarkemmin seuraavia kriteereitä:

Taulukko 1. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vertaisarvioitu tieteellinen tutkimusartikkeli	Ei vertaisarvioitu tieteellinen tutkimusartikkeli
Tutkimus vastaa tutkimuskysymykseen	Tutkimus ei vastaa tutkimuskysymykseen
Tutkimus on kvantitatiivinen	Tutkimus on kvalitatiivinen
Tutkimus julkaistu vuonna 2014 tai sen jälkeen	Tutkimus julkaistu ennen vuotta 2014
Tutkimus sijoittuu länsimaihin	Tutkimus ei sijoitu länsimaihin
Kielenä suomi tai englanti	Muu kieli kuin suomi tai englanti

Näiden hakujen ja tarkempien kriteerien perusteella 20 artikkelia valikoitui huolellisempaan tarkasteluun. Osa tutkimuksista karsiutui pois tarkemman lukemisen jälkeen, sillä ne eivät lopulta

vastanneet täysin tutkimuskysymykseeni. Kaksi valitsemistani artikkeleista (Bellis ym. 2017; Larsen ym. 2014) valitsin mukaan helmenkasvatusmenetelmällä hakujen myötä löytyneiden tutkimusten (Panisch ym. 2020; Vauhkonen ym. 2017b) lähdeluetteloista.

Lopulliseen aineistoon mukaan valikoitui länsimaihin sijoittuvia vertaisarvioituja tutkimuksia. Vertaisarvioitujen tutkimusten hyödyntäminen on tärkeää siksi, että se takaa tutkimusten luotettavuuden ja tieteellisyyden. Länsimaalaisia tutkimuksia valitsin aineistoksi sillä perusteella, että ne ovat lähinnä suomalaista kulttuuria, jolloin liian suuret kulttuuriset erot eivät heikennä aineiston vertailukelpoisuutta ja siten luotettavuutta. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että valitsemini tutkimuksiin on voinut osallistua alkuperältään ei-länsimaalaisia perheitä.

Valitsemani tutkimukset ovat kvantitatiivisia, sillä kvantitatiivinen tutkimus vastasi paremmin tutkimuskysymykseeni, ja mahdollisti mekanismien yksityiskohtaisemman tarkastelun. Lisäksi rajasin haun vuosiin 2014–2024, sillä halusin painottaa mahdollisimman ajantasaista ja uutta tutkimusta, jotta se takaisi paremman luotettavuuden keräämälleni aineistolle. Lisäksi valitsin vain sellaisia tutkimuksia, jotka oli kirjoitettu suomeksi tai englanniksi, sillä näitä kieliä osaan ja ymmärrän parhaiten.

4.4 Aineiston kuvaus ja analyysi

Lopullinen aineistoni koostuu 15 vertaisarvioidusta tieteellisestä tutkimusartikkelista (ks. Liitteet, Taulukko 2). Valitsemistani tutkimuksissa painottuu ACE-tekijöiden sekä sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tutkiminen, sekä näiden yhteydet erilaisiin tekijöihin myöhemmässä elämässä. Tutkimukset keskittyvät siis tarkastelemaan vaihtelevin lähestymistavoin huono-osaisuuden eri ulottuvuuksia. Huono-osaisuudessa on kyse laajasta ongelmien vyyhdistä, minkä vuoksi tätä kaikkea ei ole mahdollista edes tarkastella yhdessä tutkimuksessa. Mikäli kaikkia ongelmia tutkittaisiin yhtä aikaa, hukkuisivat ylisukupolvisuuden mekanismit luultavasti vain tutkimusasetelman monimutkaisuuteen. Tämän vuoksi mekanismeja on välttämätöntä lähteä tarkastelemaan tiettyihin huono-osaisuustekijöihin keskittyneiden tutkimusten kautta, jolloin niitä on mahdollista analysoida yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin. Lisäksi, kuten aiemmin mainittu, huono-osaisuus on laaja käsite ja sitä voidaan määritellä eri tavoin, mutta lapsen näkökulmasta huono-osaisuus näyttää aina ACE-tekijöiden muodossa. Lapsen ei voida sanoa kärsivän esimerkiksi ylivelkaantuneisuudesta, toimeentulovaikeuksista tai haasteista asumisessa, vaan lapseen kohdistuu vanhempien kasautuneiden ongelmien kautta sellaisia asioita, jotka voidaan luokitella ACE-tekijöiksi. Koska tutkielmani keskittyy nimenomaan lapsuudessa koetun huono-osaisuuden

tutkimiseen, näin välttämättömänä lähteä tarkastelemaan ylisukupolvisuuden mekanismeja ensisijaisesti ACE-tekijöiden kautta.

Kaikki valitsemani tutkimukset ovat menetelmältään kvantitatiivisia. Yksi kvantitatiivisten tutkimusten merkittävä vahvuus on se, että ne mahdollistavat suuret otoskoot, mikä lisää tulosten luotettavuutta. Aineistoon valittujen tutkimusten otoskoot vaihtelivat 118–511 835 osallistujan välillä. Tutkimuskysymykseni kannalta tämä oli oleellista, sillä se mahdollisti ylisukupolvisuuden mekanismien tutkimisen suuremmassa mittakaavassa osoittaen samalla sen, miten huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on tunnistettavissa kansallisvaltioiden rajoista ja kulttuurieroista riippumatta.

Valitsemani tutkimukset sijoittuvat länsimaihin. Viisi valitsemistani tutkimuksista on toteutettu Yhdysvalloissa (Borja ym. 2019; Jones ym. 2023; Metzler ym. 2017; Panisch ym. 2020; Steele ym. 2016), kolme Isossa-Britanniassa (Allen ym. 2024; Bellis ym. 2017; Schoon & Melis 2019), neljä Suomessa (Dobewall ym. 2023; Jääskeläinen ym. 2016; Vauhkonen ym. 2017a; Vauhkonen ym. 2017b), yksi Australiassa (Najman ym. 2018), yksi Tanskassa (Larsen ym. 2014) sekä yksi Espanjassa (Gomis-Pomares ym. 2023). Kaksi valitsemistani tutkimuksista (Vauhkonen ym. 2017a; Vauhkonen ym. 2017b) pohjautuu samaan rekisteriaineistoon, joista myöhempi tutkimus (2017a) on toteutettu ikään kuin jatkotutkimuksena syventämään ja tarkentamaan ensimmäisestä tutkimuksesta saatuja tuloksia. Nämä tutkimukset keskittyvät tarkastelemaan sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta kolmen tekijän eli koulupudokkuuden, työttömyyden sekä toimeentulotuen asiakkuuden kautta. Koin perusteltuna sisällyttää aineistoon molemmat tutkimukset, sillä yhdessä ne luovat kattavamman kuvan sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuudesta.

Koska aineistoni sisältää tutkimuksia useasta eri maasta, on olennaista ottaa huomioon, että köyhyyden määrittelykriteerit eroavat Australian, Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä. Niin köyhyys kuin huono-osaisuuskin ovat suhteellisia käsitteitä, ja niitä tulee tarkastella aina suhteessa kohteena olevan maan elintasoon ja kulttuuriin (Kallio & Hakovirta 2020, 15). Australiassa köyhyysaste lasketaan suhteellisesti koko maan kotitalouksien mediaanituloista: alle 50 prosentin alapuolelle jäävät henkilöt ja perheet määritellään köyhyydessä eläviksi ja rajaa mukautetaan perheiden tyyppin ja koon mukaan (Najman ym. 2018). Euroopassa vastaava raja on useimmiten 60 prosenttia mediaanituloista. Euroopan Unionin tilastolaitos Eurostat käyttää rajana 60 prosenttia, mutta esimerkiksi OECD eli Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö 50 prosenttia mediaanituloista. (Saarinen 2022.) Esimerkiksi Allenin ja kumppaneiden (2024) Isossa-Britanniassa toteutetussa tutkimuksessa käytettiin mittarina OECD:n määrittämää rajaa. Suomessa toteutetuissa tutkimuksissa köyhyyden mittarina käytettiin pääasiallisesti (pitkäaikaista) toimeentulotuen saantia (Dobewall ym.

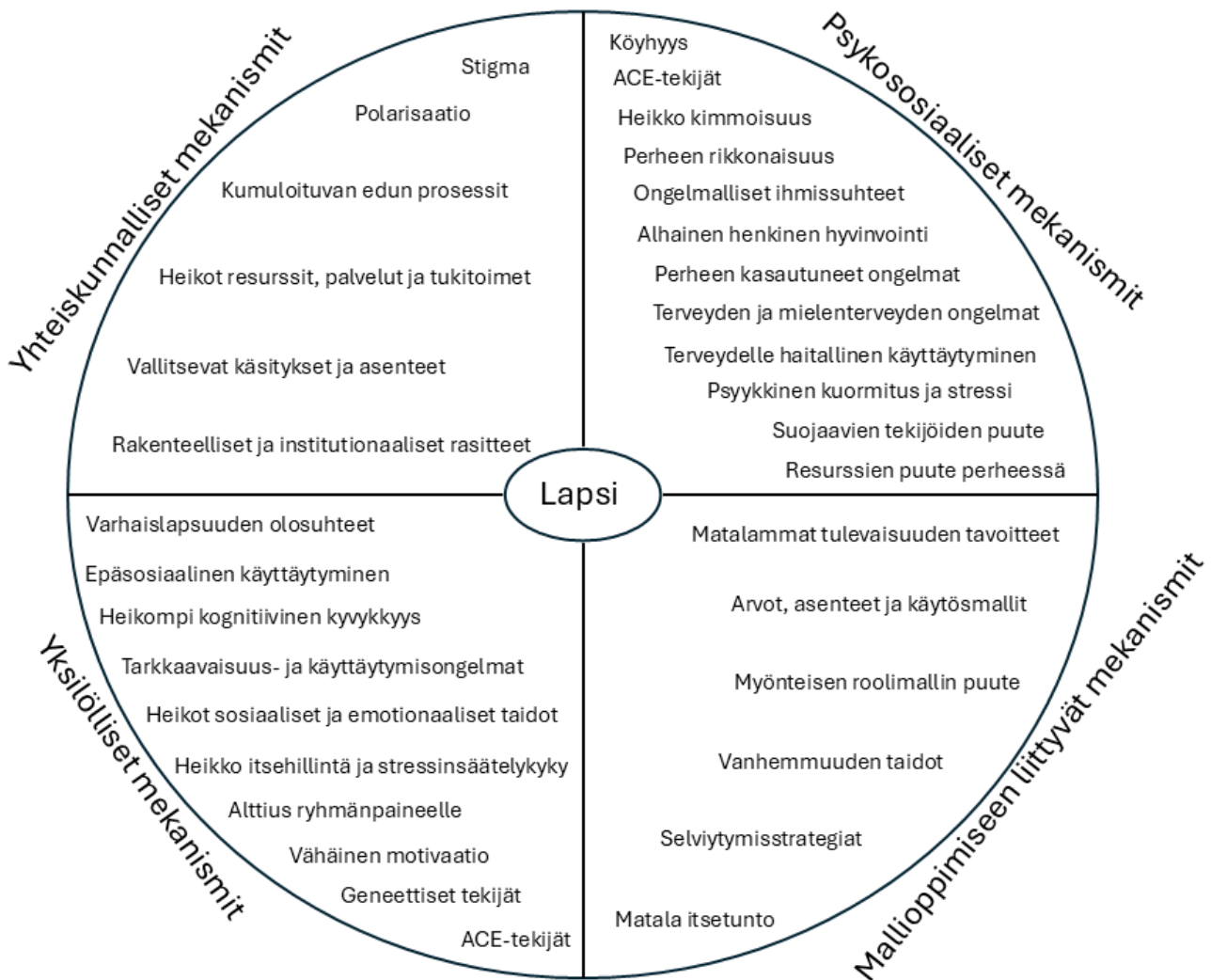
2023; Jääskeläinen ym. 2016; Vauhkonen ym. 2017a; 2017b). Toimeentulotuen saamista voidaan pitää päteväenä köyhyyden mittarina Suomessa, sillä se on viimesijaiseksi etuudeksi tarkoitettu taloudellisen tuen muoto, jonka tarkoituksena on turvata yksilön tai perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo (ToTu 1412/1997, 1§).

Yhdysvalloissa köyhyysraja puolestaan lasketaan pääosin absoluuttisesti, eikä suhteellisesti, kuten Australiassa ja Euroopassa. Yhdysvalloissa köyhyysraja lasketaan vuosittain erikseen, ja sen alapuolelle jäävät henkilöt määritellään köyhiksi. Kynnysarvot vaihtelevat perheen koon ja sen jäsenten iän mukaan. (United States Census Bureau 2023.) Yhdessä Yhdysvalloissa toteutetussa tutkimuksessa (Panisch ym. 2020) sosioekonomisen aseman mittarina käytettiin kuitenkin esimerkiksi terveysvakuutusta (julkinen/yksityinen/ei vakuutusta). Tämä perustui havaintoon siitä, että kaksi kolmasosaa vakuuttamattomista henkilöistä kuuluivat perheisiin, jotka elivät köyhyysrajan alapuolella, ja yksi kolmasosa kaikista pienituloisista perheistä olivat vakuuttamattomia (ks. mt.). Muutamassa aineistoon valitsemassani tutkimuksessa (Gomis-Pomares ym. 2023; Jones ym. 2023) sosioekonomista taustaa/tulotasoa ei kontrolloitu lainkaan, vaan tutkimukset keskittyivät tarkastelemaan yksinomaan erilaisten ACE-tekijöiden vaikutuksia ja ylisukupolvisuutta. Esimerkiksi Jonesin ja kumppaneiden (2023) tutkimuksessa tavoitteena oli tarkastella ACE-tekijöiden ajoituksen, keston sekä kumulatiivisuuden vaikutuksia rikolliseen käyttäytymiseen nuoruudessa.

Aloitin aineiston analysoinnin tutustumalla huolella keräämiini tutkimusartikkeleihin. Tässä vaiheessa kokosin artikkeleista tärkeimmät tiedot taulukkoon (ks. Liitteet, Taulukko 2), mikä auttoi hahmottamaan artikkelien sisällöt tiivistetysti kokonaisuudessaan. Jo tässä vaiheessa valitsemani aineiston perusteella pystyi muodostamaan jonkinlaista käsitystä siitä, mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen. Lopullisen analyysin toteutin koodaamisen ja teemoittelun avulla. Lukiessani artikkeleita läpi, tein tekstiin merkintöjä eri värein korostamaan samaan luokkaan kuuluvia kohtia tekstistä. Muodostin erilliseen tiedostoon näitä luokkia kuvaavat pääluokat, jotka olivat yhteiskuntaan-, yksilöön-, oppimiseen- sekä psyykkisiin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät tekijät. Näiden neljän pääluokan alle lähdin kokoamaan artikkeleista eri värikoodein luokittelimiani tekijöitä. Lopuksi siirryin teemoitteluun, jossa hahmottelemieni pääluokkien ja niihin liittämieni tekijöiden pohjalta muodostin neljä erillistä pääteemaa: psykososiaaliset mekanismit, mallioppimiseen liittyvät mekanismit, yksilölliset mekanismit ja yhteiskunnalliset mekanismit. Vaikka olen jaotellut mekanismit näiden teemojen alle, ovat ne kuitenkin samaan aikaan niin yhteen kietoutuneita, ettei niitä voi myöskään pitää täysin erillisinä toisistaan. Näitä mekanismeja siirrymme tarkastelemaan seuraavassa luvussa tarkemmin.

5. HUONO-OSAISUUDEN YLISUKUPOLVISUUDEN MEKANISMIT

Tässä luvussa esittelen analyysin pohjalta muodostamani tulokset. Olen jaotellut mekanismit neljään eri kategoriaan, jotka ovat: psykososiaaliset mekanismit, mallioppimiseen liittyvät mekanismit, yksilölliset mekanismit sekä yhteiskunnalliset mekanismit. Alla olevaan kuvioon olen koonnut tiivistetysti keskeisimmät tekijät aineiston pohjalta muodostamistani ylisukupolvisuuden mekanismeista.

Kuvio 1. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden mekanismit

5.1 Psykososiaaliset mekanismit

Psykososiaalisiin mekanismeihin luokittelin psyykkisiä sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyviä tekijöitä. Dobewall ja kumppanit (2023) havaitsivat tutkimuksessaan, että mielenterveysdiagnoosin saaminen nuoruudessa lisäsi todennäköisyyttä sosiaalisen huono-osaisuuden kokemiseen aikuisuudessa. Yhteys oli vahvin toimeentulotuen asiakkuuden (7,5 %) osalta verrattuna matalaan koulutustasoon (4,2

%) sekä työttömyyteen (3,2 %), ja miehillä nämä yhteydet olivat naisia voimakkaammat. Lisäksi mielenterveysdiagnoosin saaminen oli todennäköisempää niillä nuorilla, joiden vanhemmat olivat sosiaalisesti huono-osaisia. Tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että mielenterveysdiagnoosin saaminen sekä vanhempien sosiaalinen huono-osaisuus ennustivat molemmat itsenäisesti lasten sosiaalista asemaa aikuisuudessa. Tämä tarkoittaa, että mielenterveys on vain yksi selittävä mekanismi huono-osaisuuden siirtymisessä, eikä nuorten mielenterveyserojen tasaaminen korkean sosioekonomisen aseman perheiden tasolle riitä katkaisemaan huono-osaisuuden ylisukupolvista kierrettä. (Mt.)

Mielenterveyshäiriöt nuoruudessa ovat osittain tulosta lapsuuden perheen resurssivajeista, jotka voivat osaltaan vaikuttaa sosioekonomisen aseman muotoutumiseen varhaisessa aikuisuudessa. Resursseissa ei ole kyse ainoastaan materiaalisista voimavaroista, vaan kyse on myös eroista esimerkiksi tiedossa ja sosiaalisissa verkostoissa. (Dobewall ym. 2023.) Sosiaalisen huono-osaisuuden siirtymisessä voi siis olla osittain kyse myös perheen heikommista resursseista. Esimerkiksi korkeasti koulutetuilla, varakkailla vanhemmilla on enemmän resursseja auttaa, ohjata, rahoittaa ja turvata lastensa asema aikuisuudessa. Päinvastoin taas kasautuneesta huono-osaisuudesta kärsivillä perheillä ei tällaisia resursseja välttämättä ole, mikä puolestaan johtaa haittojen kasaantumiseen seuraavalle sukupolvelle. (Borja ym. 2019; Schoon & Melis 2019; Vauhkonen ym. 2017a; 2017b.) Vauhkonen ja kumppaneiden (2017b) tutkimuksessa havaittiinkin selkeä ero hyvä- ja huono-osaisten perheiden välillä sosiaalisen huono-osaisuuden siirtymisessä; melkein puolet (46 %) lapsista, jotka kasvoivat perheissä, joissa esiintyi kasautunutta huono-osaisuutta, olivat keskeyttäneet koulunkäynnin peruskoulun jälkeen, 40 prosenttia oli työttöminä ja 45 prosenttia sai toimeentulotukea. Vastaavat luvut hyvä-osaisten perheiden lasten osalta olivat 12, 14 ja 10 prosenttia. (Mt.)

Vauhkonen ja kumppaneiden jälkimmäisessä, saman rekisteriaineiston pohjalta toteutetussa tutkimuksessa (2017a) puolestaan havaittiin, että vanhempien pitkäaikainen toimeentulotuen asiakkuus ennusti erityisen voimakkaasti lasten myöhempää toimeentulotuen asiakkuutta. Lisäksi vanhempien pitkäaikaisella toimeentulotuen asiakkuudella havaittiin olevan heidän koulupudokkuuttaan ja työttömyyttään voimakkaampi yhteys lasten koulupudokkuuteen ja työttömyyteen. Nämä tulokset yhdessä Vauhkonen ja kollegoiden (2017b) aiemman tutkimuksen kanssa, jossa havaittiin, ettei vanhempien tuloköyhyys ennustanut itsenäisesti lasten myöhempää huono-osaisuutta, osoittavat, että myös sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuudessa on todennäköisimmin kyse vanhempien kasautuneen huono-osaisuuden vaikutuksesta. Tiedetään nimittäin, että merkittävä osa toimeentulotuen asiakkaista ei kärsi ainoastaan köyhyydestä, vaan myös kasautuneista ongelmista ja huono-osaisuudesta. (Vauhkonen ym. 2017a; 2017b.)

Tutkimusten perusteella tiedetäänkin, että köyhyys ja ACE-tekijät esiintyvät usein yhdessä (Panisch ym. 2020; Steele ym. 2016). Najmanin ja kumppaneiden (2018) 30 vuoden seurantatutkimuksessa näiden välillä havaittiin kaksisuuntainen yhteys; köyhyys lisäsi riskiä kokea haitallisia kokemuksia, mutta toisaalta haitallisilla kokemuksilla oli yhteys kohonneeseen riskiin kokea köyhyyttä. Ensimmäistä yhteyttä voi selittää osaltaan se, että köyhyys on yhteydessä vanhemmuudessa koettuun voimakkaampaan stressiin, joka voi puolestaan lisätä riskiä esimerkiksi lapsen kaltoinkohtelulle (Steele ym. 2016). Lisäksi Larsen ja kollegat (2014) havaitsivat, että perheen sosiaaliset ongelmat ja elämän epävakaus vaikuttivat merkittävästi lasten tekemiin valintoihin toisen asteen koulutuksen osalta perheiden sosioekonomisista eroista huolimatta. Lapsuuden haitallisilla kokemuksilla on yhteys myös moniin terveyteen ja mielenterveyteen liittyviin ongelmiin aikuisuudessa (Bellis ym. 2017; Borja ym. 2019; Steele ym. 2016). Näin haitalliset kokemukset voivat puolestaan lisätä riskiä sille, että lapsi kokee köyhyyttä myöhemmässä elämässään, sillä terveet lapset saavuttavat todennäköisemmin korkeita sosiaalisia asemia myöhemmässä elämässään (Dobewall ym. 2023).

Haitallisten kokemusten kasautuminen lapsuudessa voi siis lisätä riskiä kokea köyhyyttä aikuisuudessa, mikä puolestaan asettaa edelleen näiden vanhempien lapset suurempaan riskiin jäädä köyhyyteen ja saavuttaa vähemmän elämänmahdollisuuksia aikuisina, aiheuttaen näiden kokemusten ylisukupolvisen vaikutuksen (Metzler ym. 2017). Steelen ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että riippumatta perheen sosioekonomisesta taustasta, vanhemmuuden stressiä lisäsi erityisen voimakkaasti se, jos vanhempi oli itse lapsena altistunut haitallisille kokemuksille. Toisin sanoen, vaikka köyhyys jo itsessään tekee vanhemmuudesta stressaavampaa, vanhempien ACE-kokemukset lisäävät koettua stressiä merkittävästi jopa hyvätuloisissa perheissä (mt). Lisäksi Panischin ja kumppaneiden (2020) tutkimuksessa havaittiin, että vanhempien ACE-kokemukset sekä alhainen sosioekonominen asema ovat yhteydessä vanhempien alhaisempiin suojaavien tekijöiden tasoihin, kuten sosiaalisten suhteiden vähyyteen, heikompaan kimmoisuuteen (engl. *resilience*) sekä kykyyn hakea apua ja tukea. Nämä tutkimukset yhdessä valottavatkin hyvin sitä, miten haitalliset lapsuudenkokemukset ja köyhyys voivat yhdessä ylläpitää huono-osaisuuden ylisukupolvista kierrettä vaikuttaen toinen toisiinsa.

Allen ja kollegat (2024) havaitsivat tutkimuksessaan, että lähes puolet perheistä, joissa esiintyi sekä päihdeongelmia, väkivaltaa että mielenterveyden ongelmia, elivät köyhyysrajan alapuolella. Tämä osoittaa sen, miten köyhyyden merkitystä näiden tekijöiden kasautumisessa ei tule vähätellä, vaan köyhyyden ja kasautuneen huono-osaisuuden välillä on selkeä yhteys. Kasautuneet ongelmat puolestaan ennustivat heikompaan mielenterveyttä lapselle jo kolmen vuoden iässä verrattuna lapsiin, joiden

perheissä esiintyi vain korkeaa alkoholinkäyttöä tai näiden kolmen ongelman esiintyminen oli matalampaa. (Mt.)

Jääskeläinen kollegoineen (2016) puolestaan havaitsi, että lapsuudessa koetut mielenterveyshäiriöt olivat voimakkaasti yhteydessä nuoruuden mielenterveysongelmiin ja päihteidenkäyttöön. Lisäksi vanhempien päihdeongelmat ennustivat merkittävästi mielenterveysongelmien sekä haitallisen päihteidenkäytön esiintymistä lapsilla. Tätä yhteyttä voi selittää se, että samaisessa tutkimuksessa vanhempien päihdeongelmien havaittiin olevan voimakkaasti yhteydessä myös muiden ACE-tekijöiden esiintymiseen perheessä. Lisäksi näissä perheissä saatiin useammin pitkäaikaisesti toimeentulotukea ja ne olivat useammin rikkonaisia (ei ydinperheitä). (Mt.) Larsen ja kumppanit (2014) puolestaan havaitsivat, että lapset, jotka olivat kokeneet ennaltaehkäiseviä kotiin suunnattuja interventioita tai olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle, olivat merkittävästi suuremmassa riskissä keskeyttää koulunsa peruskoulun jälkeen. Tämä yhteys johtuu todennäköisimmin siitä, että lastensuojelulliset toimenpiteet ovat indikaattoreita perheessä esiintyvistä vakavista sosiaalisista ongelmista (mt.), jolloin lapset ovat jo mahdollisesti ehtineet altistua vakavillekin haitallisille kokemuksille. Nämä tulokset yhdessä viittaavat siihen, että vanhempien ongelmien kasautumisella on vakavimmat seuraukset lapselle.

Gomis-Pomares kumppaneineen (2023) havaitsi tutkimuksessaan, että erityisesti kolmen haitallisen tekijän eli vankeustuomioiden, päihdeongelmien ja mielenterveysongelmien kasautuminen lapsuuden perheessä oli yhteydessä psyykkisen stressin, kuten masennuksen ja ahdistuksen kokemiseen varhaisessa aikuisuudessa. Lisäksi Bellisin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa havaittiin, että aikuisuudessa koetun alhaisen henkisen hyvinvoinnin todennäköisyys yli kolminkertaistui ACE-kokemusten määrän kasvaessa, ja yli kaksinkertaistui, kun henkilöllä ei ollut luotettavan aikuisen (engl. *always available adult*) tukea aina saatavilla lapsuudessa. Alhainen henkinen hyvinvointi oli myös yhteydessä terveydelle haitalliseen käyttäytymiseen, kuten päihteidenkäyttöön, ja köyhyys pahensi näiden molempien vaikutuksia ACE-kokemusten määrästä riippumatta (mt.).

Luotettavan aikuisen tuki lapsuudessa puolestaan vähensi voimakkaasti ACE-tekijöiden vaikutusta alhaisempaan henkiseen hyvinvointiin aikuisuudessa, ja vaikutus oli sama kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä (Bellis ym. 2017). Tässä kyse voikin olla esimerkiksi sosiaalisen kimmoisuuden kehittymisestä, missä luotettavan aikuisen läsnäolo auttaa lasta kehittämään keinoja stressaavista tilanteista selviämiseen, kun taas lapsen jääminen yksin vaikeiden tilanteiden keskellä johtaa heikompaan kimmoisuuteen. Heikko kimmoisuus voi puolestaan johtaa sukupolvien yli ulottuvaan kierteeseen, jossa haitalliset kokemukset jatkavat kasautumistaan (Borja ym. 2019). Borjan ja kumppaneiden (2019) tutkimuksessa havaittiinkin, että niillä, joilla oli runsaasti haitallisia kokemuksia sekä

lapsuudessa että aikuisuudessa, oli selvästi heikompi fyysinen ja psyykinen terveydentila sekä taloudellinen tilanne kuin niillä, joilla haitallisia kokemuksia oli vähemmän.

Perherakenteen vaikutus huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen havaittiin useassa tutkimuksessa, ja erityisesti yksinhuoltajuus oli voimakkaasti yhteydessä tähän riskiin (Jääskeläinen ym. 2016; Larsen ym. 2014; Najman ym. 2018; Schoon & Melis 2019; Vauhkonen ym. 2017a; 2017b). Tätä riskiä voi selittää se, että yksinhuoltajuudella on havaittu olevan merkittävä yhteys alhaisempiin suojaavien tekijöiden tasoihin sosiaalisten suhteiden osalta, mitkä voisivat lieventää ACE-kokemusten vaikutuksia (Panisch ym. 2020). Toisaalta tiedetään, että lapsuuden ajan haitalliset kokemukset eivät vaikuta kielteisesti ainoastaan terveyteen vaan myös ihmissuhteisiin ja niiden laatuun, johtuen todennäköisemmin vahingolliseen perhedynamiikkaan aikuisuudessa. ACE-kokemusten onkin todettu olevan yhteydessä esimerkiksi ongelmiin impulssikontrollin säätelyssä sekä vaikeuksiin luottaa ja muodostaa sosiaalisia suhteita. Nämä haasteet voivat puolestaan vaikeuttaa pysyvien ja myönteisten ihmissuhteiden luomista muihin ihmisiin, kuten perheenjäseniin, seurustelukumppaneihin tai ikätovereihin. (Bellis ym. 2017; Panisch ym. 2020.) Näin ACE-kokemusten vaikutus yksilön taitoihin solmia ja muodostaa myönteisiä sosiaalisia suhteita voi myös lisätä riskiä sille, että ongelmat kasautuvat ja ylisukupolvistuvat.

Jonesin ja kumppaneiden tutkimuksessa (2023) havaittiin, että erityisesti varhaisessa lapsuudessa (alle 5-vuotiaana) koetut ACE-tekijät olivat voimakkaasti yhteydessä rikollisiin vertaissuhteisiin liittymiseen nuoruudessa. Mitä enemmän haitallisille kokemuksille lapsi altistuu, sitä vaikeampaa hänelle voi olla kiinnittyä tavallisiin sääntöjä noudattaviin ihmisiin. Erityisesti varhainen altistuminen haitallisille kokemuksille voi tehdä kiinnittymisestä vaikeampaa, sillä ACE-tekijöiden on havaittu olevan vahvasti yhteydessä erilaisiin ongelmiin nuoruudessa, kuten ahdistukseen ja aggressiiviseen käyttäytymiseen. Tämä voi puolestaan johtaa siihen, että nuori tulee torjutuksi tavallisten ikätovereiden toimesta. Lisäksi kyse voi olla hakeutumisesta vertaisten seuraan, joilla on samanlaisia asenteita ja käyttäytymistäipumuksia; erityisesti ACE-tekijöille altistuneet nuoret voivat kokea olonsa kotoisammaksi samankaltaisia käyttäytymistäipumuksia omaavien ikätovereiden seurassa. Toisaalta kyse voi olla myös vertaistuen ja helpotuksen hakemisesta stressaavaan kotiympäristöön. (Mt.) Rikollisiin vertaissuhteisiin liittyminen voi puolestaan saada nuoren kierteeseen, josta on vaikea irtautua, lisäten riskiä huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle.

5.2 Mallioppimiseen liittyvät mekanismit

Mallioppimiseen liittyviin mekanismeihin luokittelin sosiaaliseen oppimiseen liittyviä tekijöitä. Tiedetään, että matalasti koulutettujen, alhaista työttömyyttä kokevien tai köyhydessä elävien

vanhempien lapset ovat suuremmissa vaarassa saavuttaa heikompia koulutustuloksia, mikä taas lisää heidän riskiään kohdata työttömyyttä ja köyhyyttä tulevaisuudessa (Metzler ym. 2017). Vauhkonen ja kumppaneiden (2017a & 2017b) tutkimuksissa havaittiin viitteitä vanhempien arvojen, asenteiden ja käyttäytymisen sosiaalisesta välittymisestä lapsille; esimerkiksi vanhempien koulupudokkuus ennusti enemmän lasten koulupudokkuutta kuin heidän muuta huono-osaisuuttaan. Myös Larsen ja kollegat (2014) havaitsivat tutkimuksessaan, että lapset, joiden vanhemmat olivat keskeyttäneet koulun peruskoulun jälkeen, keskeyttivät todennäköisemmin myös oman koulunkäyntinsä. Sosiaalisen huono-osaisuuden välittymisessä voi siis olla osittain kyse vanhempien arvojen, asenteiden sekä ajattelun- ja käytösmallien välittymisestä lapselle, jotka eivät tue opiskelua. Esimerkiksi nopeampi siirtyminen työelämään saattaa olla arvostetumpaa kuin opiskelu. (Vauhkonen ym. 2017a.)

Toisaalta kyse voi olla myös koulutukseen liittyvän myönteisen roolimallin puutteesta, eikä vanhemmilla myöskään välttämättä ole oman taustansa vuoksi kykyä tukea lasta koulutuspolulla etenemisessä. Koulun keskeyttäminen peruskoulun jälkeen on puolestaan yhteydessä kohonneeseen riskiin kokea sosiaalisia ongelmia myöhemmässä elämässä, kuten köyhyyttä ja työttömyyttä. Näin lopputuloksena voi olla se, että lapset kokevat samankaltaista huono-osaisuutta aikuisuudessaan kuin omat vanhemmat. (Vauhkonen ym. 2017a; 2017b.)

Vanhempien arvot, asenteet ja käytösmallit voivat toisaalta välittyä lapselle muidenkin tekijöiden kautta. Esimerkiksi vanhempien rikollisuus ja vankeustuomiot vaikuttivat ennustavan lasten koulupudokkuutta sekä vastaavien normeja rikkovien käytösmallien toistamista (Gomis-Pomares ym. 2023; Larsen ym. 2014). Muun muassa Larsenin ja kumppaneiden (2014) tutkimuksessa havaittiin, että lapset, joiden vanhemmalla on takanaan vankeustuomio, ovat suuremmissa riskissä keskeyttää ammatilliset opintonsa. Gomis-Pomares kumppaneineen (2023) puolestaan havaitsi, että lapsuuden perheessä esiintyneet vankeustuomiot ennustivat pidätysten ja vankeustuomioiden määrää varhaisessa aikuisuudessa. Päihdeongelmien ja vankeustuomioiden esiintyminen perheessä yhtä aikaa puolestaan ennusti huumausaineiden käyttöä sekä poikkeavaa (rikollista/ei-rikollista sosiaalisia normeja rikkovaa) käyttäytymistä (engl. *deviant behaviors*) varhaisessa aikuisuudessa, erityisesti miehillä (mt.). Lisäksi Jones ja kollegat (2023) havaitsivat tutkimuksessaan, että ACE-kokemukset olivat yhteydessä korkeampaan todennäköisyyteen olla tekemisissä sellaisten vertaisten kanssa, jotka harjoittavat rikollista toimintaa. Nämä tutkimukset osoittavat, että vanhempien toiminta ja elämäntavat sekä myönteisen roolimallin puute voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen elämänpolkuun sekä heidän tekemiin valintoihinsa. Lisäksi lapsi saattaa hakeutua sellaisten ikätovereiden seuraan, jotka muistuttavat käyttäytymiseltään omia vanhempia, jolloin vertaissuhteet voivat osaltaan vahvistaa jo kotoa opittuja haitallisia käyttäytymismalleja.

Sosiaalinen huono-osaisuus voi täten olla yhteydessä perheessä jaettujen arvojen ja asenteiden välittymiseen vanhemmilta lapsille. Näiden arvojen ja asenteiden kautta lapsi voi myös oppia näkemään työttömyyden tai toimeentulotuen saamisen vähemmän leimaavana kuin muut. Esimerkiksi Vauhkonen kollegoineen (2017a) havaitsi, että vanhempien työttömyydellä oli itsenäinen ja suora yhteys lasten työttömyyteen riippumatta siitä, oliko lapsilla toisen asteen tutkintoa. Voi siis olla, että työttömien vanhempien lapsille työttömyys ei välttämättä ole asennetasolla kokonaan poissuljettu vaihtoehto, sillä he ovat jo lapsuudessa tottuneet siitä aiheutuvaan stigmaan, eivätkä täten koe sitä niin suurena uhkana elämänlaadulle. Toisaalta kyse voi olla myös matalamman itsetunnon välittymisestä lapselle vanhempien sosiaalisen aseman kautta, jonka myötä lapsi asettaa itselleenkin tulevaisuuden tavoitteet matalammiksi. (Mt., Vauhkonen ym. 2017b.) Heikoilla sosiaalisilla olosuhteilla ja lukuisilla vastoinkäymisillä tiedetäänkin olevan yhteys matalamman itsetunnon kokemiseen sekä tunteeseen siitä, ettei kykene hallitsemaan koti- ja työympäristöään (Bellis ym. 2017; Panisch ym. 2020).

Bellis ja kumppanit (2017) havaitsivat tutkimuksessaan, että ACE-tekijät ovat voimakkaasti yhteydessä terveydelle haitalliseen käyttäytymiseen aikuisuudessa, kuten tupakointiin, huonoon ruokavalioon sekä runsaaseen alkoholinkäyttöön, erityisesti yhdistettynä alhaisen henkisen hyvinvoinnin kanssa. Tällainen terveydelle haitallinen käyttäytyminen toimiikin usein lyhytaikaisena selviytymisstrategiana pahan olon lievittämiseen (mt.). Gomis-Pomaresin ja kumppaneiden (2023) tutkimuksessa havaittiin, että lapsuuden kodissa esiintyneet päihdeongelmat olivat voimakkaasti yhteydessä päihteiden käyttöön selviytymisstrategioina varhaisessa aikuisuudessa, erityisesti miehillä. Huumeaineiden käytöllä vaikutti olevan voimakkaammat ylisukupolviset yhteydet alkoholiin verrattuna, mikä viittaa sosiaalisen oppimisen prosessiin, sillä huumeiden voidaan katsoa olevan äärimmäisempi strategia vaikeiden tunteiden käsittelyyn kuin alkoholin (mt.).

Myös Jääskeläinen ja kollegat (2016) havaitsivat tutkimuksessaan vanhempien päihdeongelmien enustavan lasten haitallista päihteiden käyttöä nuoruudessa. Nämä tulokset yhdessä viittaavat siihen, että lapsi oppii sosiaalisen esimerkin kautta käsittelemään vaikeita tunteita terveydelle haitallisen käyttäytymisen, kuten päihteiden avulla. Bellisin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että luotettavan aikuisen tuki lapsuudessa vähensi voimakkaasti ACE-tekijöiden vaikutusta terveydelle haitalliseen käyttäytymiseen aikuisuudessa, ja sama vaikutus havaittiin kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä. Tämä puolestaan viittaa siihen, että luotettavan aikuisen läsnäolo auttaa lasta oppimaan ja kehittämään itselleen terveempiä selviytymisstrategioita vaikeiden tunteiden käsittelyyn, kun taas esimerkiksi päihdeongelmasta kärsivällä vanhemmalla voi olla haasteita tämän tehtävän täyttämässä.

Tällaisiin vanhempien käyttämiin haitallisiin selviytymisstrategioihin, kuten päihteidenkäyttöön, voi liittyä myös puutteita vanhemmuudessa, kuten lapsen vähäinen valvonta, heikompi osallistuminen sekä ankarampi kurinpito (Borja ym. 2019). Selviytymisstrategioiden lisäksi lapsi oppii siis taitoja myös tulevaisuuteen mahdollista omaa vanhemmuuttaan varten. Näin vanhemman kautta sosiaalisesti opitut käyttäytymismallit voivat toimia ylisukupolvisuutta edistävänä mekanismina, kun lapsi oppii toimimaan itse tulevaisuudessa samalla tavalla kuin hänen omat vanhempansa. Tiedetäänkin, että vanhempien omat ACE-kokemukset voivat vaikuttaa merkittävästi heidän emotionaalisiin ja sosiaalisiin kykyihinsä lasten kasvatuksessa, sillä nämä kokemukset voivat heikentää vanhemman emotionaalista läsnäoloa sekä taitoa luoda ympäristöä, joka tukee lapsen sosioemotionaalista kehitystä. Jopa vanhemmat, jotka ymmärtävät mitä lapsi tarvitsee kehittyäkseen terveesti, voivat olla alttiita omien ACE-kokemustensa vaikutuksille omassa vanhemmuudessaan, sillä näiden kokemusten muovaamana yksilölle on kehittynyt sisäinen malli itsestä vanhempana. Esimerkiksi vanhemmat, jotka ovat itse lapsena kokeneet henkistä ja fyysistä väkivaltaa, harjoittavat todennäköisemmin vastaavia toimintamalleja omiin lapsiinsa kuin sellaiset vanhemmat, joilla ei ole vastaavanlaisia kokemuksia. (Parnisch ym. 2020; Steele ym. 2016.) Näin ongelmallinen vanhemmuus ja sen myötä opittu vanhemmuuden malli voi siis osaltaan toimia merkittävänä tekijänä huono-osaisuuden ylisukupolvisessa siirtymisessä.

5.3 Yksilölliset mekanismit

Yksilöllisiin mekanismeihin luokittelin yksilön ominaisuuksiin sekä niiden kehittymiseen liittyviä tekijöitä. Schoonin ja Melisin (2019) huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta tarkastelevassa tutkimuksessa havaittiin, että yksilöllisillä ominaisuuksilla, kuten kognitiivisella kyvykkyydellä, on vaikutus sosiaalisten riskien siirtymisessä: korkean kognitiivisen kyvykkyyden omaavat yksilöt olivat pienemässä riskissä päätyä korkean sosioekonomisten ja psykososiaalisten riskien ryhmään aikuisuudessa. Käyttäytymis- ja tarkkaavaisuusongelmien puolestaan havaittiin lisäävän riskiä päätyä korkean riskin ryhmään myöhemmässä elämässä (mt.). Tätä havaintoa tukee osaltaan Larsenin ja kumppaneiden (2014) havainto siitä, että ADHD-lääkkeiden käyttö lisäsi todennäköisyyttä keskeyttää koulunkäynti peruskoulun jälkeen, joka voi puolestaan lisätä riskiä sosiaalisen huono-osaisuuden kokemiselle aikuisuudessa. Lääkityksen yhteyttä koulunkäynnin keskeyttämiseen voi selittää esimerkiksi se, ettei lääkitys välttämättä poista kaikkia kognitiiviseen toimintakykyyn liittyviä haasteita. Yksilön ominaisuuksista myös vähäisen motivaation on havaittu vaikuttavan huono-osaisuusriskiin (Vauhkonen ym. 2017a).

Näiden kaikkien voidaan toisaalta nähdä myös limittyvän keskenään; esimerkiksi tarkkaavaisuus- ja käyttäytymisongelmat voivat heikentää yksilön kognitiivista kyvykkyyttä, mikä voi vaikeuttaa oppimista ja heikentää motivaatiota opiskeluun. Tämä voi puolestaan lopulta johtaa siihen, että yksilö päättää keskeyttää koulunkäynnin peruskoulun jälkeen. Toisaalta nämä haasteet voivat saada alkunsa jo haitallisista kotiolosuhteista, sillä tiedetään, että krooniset stressitekijät lapsuudessa voivat vaikuttaa haitallisesti kognitiivisten toimintojen kehittymiseen, kuten oppimiseen, muistiin ja tarkkaavaisuuteen (Bellis ym. 2017; Metzler ym. 2017). Näin ollen yksilölliset ominaisuudet muodostavat monimutkaisen verkoston yhdessä ympäristön kanssa, missä ne vuorovaikutuksessa keskenään voivat lisätä riskejä huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle.

Kun yksilö altistuu toistuvilla stressitekijöillä, fysiologiset reaktiot ilmenevät kohonneena sykkeenä, verenpaineena ja stressihormonien erityksenä, joiden tarkoituksena on lähtökohtaisesti auttaa sopeutumaan haastaviin tilanteisiin. Kun kyse on kroonisista, jatkuvista stressitekijöistä, nämä reaktiot eivät kuitenkaan välttämättä palaudukaan normaalille tasolle, jolloin kehon kyky käsitellä stressiä heikenee. Lisäksi ACE-kokemukset voivat vaikuttaa aivojen varhaiseen kehitykseen, mikä voi johtaa vaikeuteen säädellä stressiä ja lisätä riskiä epäsosiaaliselle käyttäytymiselle, kuten väkivaltaisuuksille. Heikentynyt stressinsäätelykyky yhdistettynä terveysongelmiin, mielenterveysongelmiin ja päihteiden käyttöön tuokin merkittävän lisähaasteen etenkin vanhemmille, jotka kärsivät kasautuneesta huono-osaisuudesta. (Bellis ym. 2017; Borja ym. 2019.)

Varhain lapsuudessa koetut ACE-kokemukset voivatkin todennäköisemmin vaikuttaa haitallisesti lapsen elämänsäkaareen, verrattuna myöhäislapsuudessa tai nuoruudessa koettuihin haitallisiin kokemuksiin (Allen ym. 2024). Jonesin ja kumppaneiden (2023) tutkimuksessa havaittiin, että erityisesti varhaisilla (alle 5-vuotiaana koetuilla) haitallisilla kokemuksilla on merkittävä yhteys liittyä nuoruudessa vertaissuhteisiin, joissa on rikollista käyttäytymistä. Yksilön ominaisuuksista tähän yhteyteen voivat vaikuttaa nuoren epäsosiaalinen käyttäytyminen ja alttius ryhmänpaineelle. Kuten mainittu, varhaisilla haitallisilla kokemuksilla voi olla monia kielteisiä vaikutuksia lapsen myöhempään elämään; erityisesti yksilön kognitiivisiin, emotionaalisiin ja sosiaalisiin kykyihin sekä persoonallisuuden piirteisiin. Tiedetäänkin, että mitä enemmän haitallisia kokemuksia lapsen elämässä alle 5-vuotiaana esiintyy, sitä enemmän puutteita on yksilön sosiaalisissa taidoissa sekä itsehillinnässä nuoruudessa. (Mt.) Nämä tekijät voivat lisätä todennäköisyyttä siihen, että yksilö ajautuu vertaissuhteisiin, joissa harjoitetaan rikollista toimintaa.

Yksilöllisiä ominaisuuksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää painottaa, että niiden kehittymiseen vaikuttavat keskeisesti varhaislapsuuden olosuhteet sekä geneettiset tekijät (Larsen ym. 2014).

Esimerkiksi altistuminen toistuville ja pitkittyneille haitallisille kokemuksille lapsuudessa lisää riskiä myrkyllisen stressin kokemiselle, mikä voi heikentää lapsen aivojen kehitystä ja toimintaa – johtaen jopa elinikäisiin ongelmiin oppimisessa sekä fyysisessä ja psyykkisessä terveydessä. Lisäksi joidenkin ACE-kokemusten heltymätön luonne on usein vastuussa aivojen varhaista kehitystä vaurioittavista vaikutuksista, jotka voivat vaikuttaa pysyvästi lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen sekä käyttäytymiseen. ACE-tekijöiden kasautumisella on esimerkiksi havaittu olevan voimakas yhteys ahdistukseen ja aggressiiviseen käyttäytymiseen nuoruudessa. On myös havaittu, että kielelliset ja kognitiiviset vajeet ovat nähtävissä jo seitsemän kuukauden iässä köyhyydessä elävillä lapsilla. Itse asiassa jo lapsen altistuminen kohdussa erilaisille ympäristömyrkyille, kuten tupakansavulle, voi vaikuttaa aivojen heikompaan kehittymiseen, ja lisätä riskiä erilaisille sairauksille myöhemmässä elämässä. (Esim. Borja ym. 2019; Gomis-Pomares ym. 2023; Jones ym. 2023; Jääskeläinen ym. 2016.) Geneettisten riskitekijöiden lisäksi huono-osaisuuden ylisukupolvistumisen riskit kasvavat siis sitä mukaa, mitä enemmän lapsi altistuu erilaisille haitallisille kokemuksille ja epäsuotuisille ympäristötekijöille, sillä lapsuudessa kehittyy perusta monille yksilöllisille ominaisuuksille sekä kyvyille.

5.4 Yhteiskunnalliset mekanismit

Yhteiskunnallisiin mekanismeihin luokittelin yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin liittyviä tekijöitä. Metzlerin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa ACE-tekijöiden havaittiin vaikuttavan negatiivisesti aikuisuuden koulutustasoon, työllisyyteen sekä tulotasoon. Tämän vuoksi terveen kehityksen turvaaminen jokaiselle lapselle on välttämätöntä yhteiskunnille, jotka pyrkivät saavuttamaan täyden terveys-, sosiaali- ja talouspotentiaalinsa (mt.). Erilaisten vaikeuksien kanssa kamppailevien perheiden parempi pääsy yhteiskunnan tarjoamiin resursseihin voikin johtaa parempiin lopputulemiin lasten tulevaisuuden osalta. Tutkimus, jossa tarkasteltiin ACE-tekijöiden yhteyttä haitallisten kokemusten määrään aikuisuudessa, osoitti, miten lapsuudesta lähtevä haitallisten tekijöiden kasautuminen voi seurata yksilöä koko elämänsä ajan ketjureaktion tavoin. (Borja ym. 2019.) Tämä osoittaa sen, kuinka tärkeää on katkaista haitallisten kokemusten jatkuvuus ja kasautuminen aikuisuuteen siirtäessä (mt.), missä esimerkiksi jälkihuollon rooli Suomessa on erittäin merkittävä.

Toisaalta olennaista on puuttua perheiden ongelmiin jo varhaisessa vaiheessa lapsuuteen ja vanhemmuuteen kohdistettujen interventioden keinoin, millä voidaan edistää ja vahvistaa lapsen tervettä kehitystä herkimpien kasvukausien aikana (esim. Allen ym. 2024; Borja ym. 2019; Metzler ym. 2017; Panisch ym. 2020). Tämä korostaakin yhteiskunnan vastuuta perheiden ja yksilöiden hyvinvoinnin turvaamisessa, kuten ennaltaehkäisevien palveluiden toiminnan tehostamisessa. Jo pelkästään perheen tukeminen taloudellisesti voi vähentää ACE-tekijöiden esiintymistä perheen sisällä. Lisäksi

esimerkiksi laadukkaan varhaiskasvatuksen ja koulutuksen tarjoaminen voi suojata haitallisten kotiolosuhteiden vaikutuksilta. Keskeisessä asemassa on myös tuen ja palveluiden tarjoaminen niille aikuisille, jotka ovat kokeneet lapsena haitallisia kokemuksia. (Allen ym. 2024; Metzler ym. 2017; Vauhkonen ym. 2017a.) Palveluiden, resurssien ja tukitoimien heikko laatu ja saatavuus yhteiskunnassa voivat siis päinvastoin toimia edesauttavana mekanismina huono-osaisuuden ylisukupolvisessa siirtymisessä, mikäli yhteiskunta ei pyri toimillaan ehkäisemään haitallisten tekijöiden vaikutuksia ja kasautumista perheiden ja yksilöiden elämässä.

Käsitykset ja asenteet köyhyydessä eläviä ihmisiä kohtaan voivat alkaa kehittymään lapsuudessa jo neljännellä luokalla. Näihin asenteisiin kytkeytyy usein ajatus siitä, että köyhyys on yksilön ominaisuuksista, kuten laiskuudesta tai älykkyyden puutteesta johtuvaa. Näissä käsityksissä sivuutetaan usein täysin lapsuuden kokemusten sekä laajempien rakenteellisten tekijöiden vaikutus yksilöiden elämään. (Metzler ym. 2017.) Lukuisien vaikeuksien kanssa kamppailevien perheiden ja yksilöiden syyllistäminen ei kuitenkaan helpota heidän kantamaansa taakkaa (mt.), vaan voi toimia huono-osaisuutta ja eriarvoisuutta syventävänä mekanismina. Suomessa toimeentulotuen asiakkuuteen ja työttömyyteen liitetty stigma on seurausta kulttuurisesta normista elää palkkatyöllä. Esimerkiksi työttömyyden pitkittyessä siihen liitetty stigma voi työnantajien silmissä vahvistua, mikä voi entisestään vaikeuttaa yksilön työllistymistä, johtaen näin jopa syrjäytymiseen. (Vauhkonen ym. 2017a; 2017b.) Myös mielenterveyden häiriöihin liitetty stigma voi johtaa näiden yksilöiden syrjintään heikentäen heidän mahdollisuuksiaan edetä esimerkiksi työelämässä tai koulutuksessa (Dobewall ym. 2023).

Erilaiset asenteet ja käsitykset yhteiskunnassa voivat siis hankaloittaa huono-osaisten asemaa entisestään. Toisaalta ne voivat myös voimistaa polarisaation vaikutuksia, missä on kyse prosessista, jossa saman aikaisesti tietyn väestöosan koulutustason ja työllistymismahdollisuuksien parantua toisten ihmisten sosioekonomiset sekä psykososiaaliset riskit syventyvät entisestään (Schoon & Melis 2019). Schoonin ja Melisin (2019) tutkimuksessa löydettiin viitteitä polarisaatiosta sekä kumuloituvan edun prosesseista, missä huono-osaisuuden kasautumisesta päinvastaisesti hyväosaisuus kasautuu. Tällaiset yhteiskunnalliset prosessit voivat vallitsevien asenteiden lisäksi lisätä riskiä yksilöiden pysyvälle syrjäytymiselle – jakaen ihmiset kahtia sisäpiiriin ja ulkopuolisiin. (Mt.) Tämän takia marginaalisista ryhmistä tulevat lapset voivat myös kohdata enemmän rakenteellisia ja institutionaalisia rasitteita, kuten vaikeuksia työmarkkinoilla ja koulutuksessa etenemisessä (Jones ym. 2023), lisäten riskiä huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle.

6. YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkielman tavoitteena oli aiemman tutkimuksen pohjalta selvittää huono-osaisuuden ylisukupolvisen siirtymisen mekanismeja. Tarkoituksena oli siis tuoda esille niitä tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen. Tekemäni analyysin pohjalta nämä tekijät jakautuivat psykososiaalisiin mekanismeihin, mallioppimiseen liittyviin mekanismeihin, yksilöllisiin mekanismeihin sekä yhteiskunnallisiin mekanismeihin.

Psykososiaalisiin mekanismeihin luokittelin psyykkisiä sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyviä tekijöitä. Alhaisen henkisen hyvinvoinnin sekä mielenterveysongelmien merkitys huono-osaisuuden siirtymisessä ja välittymisessä havaittiin useassa tutkimuksessa (esim. Allen ym. 2024; Bellis ym. 2017). Mielenterveysongelmat kytkeytyivät voimakkaasti myös perheessä esiintyviin päihdeongelmiin sekä köyhyyteen ja väkivaltaan. ACE-tekijöiden kasautuminen perheessä puolestaan ennusti lapsille esimerkiksi heikompaa mielenterveyttä, rikollisiin vertaissuhteisiin liittymistä sekä terveydelle haitallista käyttäytymistä, kuten päihteiden käyttöä nuoruudessa ja myöhemmässä elämässä. ACE-kokemukset voivat lisäksi heikentää yksilön sosiaalista kimmoisuutta sekä vaikuttaa kielteisesti yksilön kykyyn solmia myönteisiä ja pysyviä ihmissuhteita. Useassa tutkimuksessa myös perherakenteen, erityisesti yksinhuoltajuuden, havaittiin vaikuttavan huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen (esim. Jääskeläinen ym. 2016; Vauhkonen ym. 2017a). Perherakenteen vaikutusta huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen tulisikin tutkia tarkemmin tulevaisuudessa, jotta erilaisia perheeseen liittyviä riskitekijöitä voitaisiin tunnistaa paremmin. Kokonaisuudessaan tutkimukset osoittivat, että köyhyys ja ACE-tekijät ovat vahvasti päällekkäisiä ilmiöitä, ja ne voivat yhdessä toinen toisiinsa vaikuttaen lisätä riskiä huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle. Erityisesti ongelmien kasautumisella perheessä voi olla vakavimmat seuraukset lapsen tulevaisuudelle.

Mallioppimiseen liittyviin mekanismeihin luokittelin sosiaaliseen oppimiseen liittyviä tekijöitä. Useassa tutkimuksessa ilmeni viitteitä vanhempien arvojen, asenteiden ja käytösmallien sosiaalisesta välittymisestä lapselle, jotka voivat osaltaan selittää huono-osaisuuden ylisukupolvistumista. Vanhempien päihdeongelmien ja terveydelle haitallisen käyttäytymisen kautta lapsi voi myös oppia haitallisia selviytymisstrategioita, missä vaikeita tunteita opitaan käsittelemään hukuttamalla ne esimerkiksi päihteisiin. Lisäksi kyse voi olla matalamman itsetunnon ja tulevaisuuden tavoitteiden välittymisestä lapselle vanhempien sosiaalisen aseman kautta. (Esim. Gomis-Pomares ym. 2023; Vauhkonen ym. 2017a.) Tällaiset sosiaaliseen oppimiseen perustuvat mekanismit voivat siis toimia osaltaan merkittävänä tekijänä huono-osaisuuden ylisukupolvistumisessa. Sosiaalisessa oppimisessa huolestuttavinta on se, että lapset oppivat samalla taitoja omaa vanhemmuuttaan varten, mikä voi

näkyä siten, että heidän tullessa itse vanhemmiksi, he toistavat samoja haitallisia käytösmalleja omiin lapsiinsa. Myönteisen roolimallin puute voi siis heijastua kokonaisvaltaisesti lapsen valintoihin sekä käyttäytymiseen myöhemmässä elämässä. Näin sosiaalisen oppimisen kautta voi syntyä kierre, joka johtaa huono-osaisuuden siirtymiseen sukupolvelta toiselle.

Yksilöllisiin mekanismeihin luokittelin yksilön ominaisuuksiin sekä niiden kehittymiseen liittyviä tekijöitä. Yksilön ominaisuuksista huono-osaisuusriskiin voivat vaikuttaa esimerkiksi heikompi kognitiivinen kyvykkyys, vähäinen motivaatio sekä ongelmat tarkkaavaisuudessa ja käyttäytymisessä (esim. Schoon & Melis 2019). Toisaalta nämä haasteet voivat saada alkunsa jo haitallisista kotiolo-suhteista, sillä tiedetään, että krooniset stressitekijät lapsuudessa voivat vaikuttaa pysyvästi lapsen sosiaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen sekä käyttäytymiseen ja persoonallisuuden piirteisiin. Tämän vuoksi varhaisilla interventioilla voi olla ratkaiseva merkitys lapsen tulevaisuudelle (Allen ym. 2024). Tulevaisuudessa voisikin olla hyödyllistä tutkia tarkemmin esimerkiksi tarkkaavaisuus- ja käyttäytymisongelmien merkitystä huono-osaisuuden ylisukupolvisessa siirtymisessä, minkä avulla näille lapsille ja perheille olisi mahdollista kehittää tehokkaampia tukitoimia.

Yhteiskunnallisiin mekanismeihin luokittelin yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin liittyviä tekijöitä. Huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen vaikuttavia yhteiskunnallisia mekanismeja voivat olla esimerkiksi käsitykset ja asenteet huono-osaisuudesta kärsiviä ihmisiä kohtaan, jotka voivat johtaa näiden ihmisten syrjintään ja syyllistämiseen omasta tilastaan. Lisäksi esimerkiksi työttömyyteen ja mielenterveyshäiriöihin liitetty stigma voi vaikeuttaa huono-osaisuuden kanssa kamppailevien ihmisten mahdollisuuksia edetä työelämässä ja opinnoissa, lisäten riskiä yksilöiden pysyvälle syrjäytymiselle sekä eriarvoisuuden kasvamiselle. (Esim. Metzler ym. 2017.) Näiden myötä voimistuva polarisaatio sekä hyväosaisuuden kasautuminen hyvinvoivan enemmistön keskuudessa voivat puolestaan johtaa kasautuneista ongelmista kärsivien yksilöiden ajautumiseen yhä syvemmälle huono-osaisuuden notkelmaan (Schoon & Melis 2019). Samaan aikaan sosiaaliset etäisyydet kasvavat, jolloin hyväosaisten kyky ymmärtää ja samaistua huono-osaisten asemaan heikkenee.

Tällainen eriytyminen väestöryhmien välillä voi näkyä konkreettisesti esimerkiksi alueellisena erilaistumisena, jossa kaupunginosat alkavat erottua toisistaan niin sanottuina hyvä- ja huono-osaisten asuinalueina (Kallio & Hakovirta 2020, 11). Lapsen näkökulmasta asuinalueiden erilaistuminen voi näyttäytyä turvattomana ja pelottavana asuinympäristönä, joka voi entisestään korostaa huono-osaisuuden vaikutuksia perheeseen (Vauhkonen ym. 2017a). Tämän vuoksi voisi olla hyödyllistä käyttää hyväksi sosiaalityön asiantuntemusta esimerkiksi kaupungin rakenteen, palvelujen ja tilojen suunnittelussa, sillä sosiaalityöntekijöillä on kyky analysoida erilaisia ilmiöitä

laajemmin yhteiskunnallisesti sekä tuottaa ja analysoida tietoa tutkimukseen perustuen. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena onkin tunnistaa ja puuttua sellaisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja mekanismeihin, jotka aiheuttavat kärsimystä ja pahoinvointia, sekä hyödyntää sosiaalityön asiantuntemusta väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Tällaiseen työskentelyyn voi sisältyä muun muassa erilaisia toimia ja toimenpide-ehdotuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. (SHL 1301/2014, 7 §; THL 2023a.) Tämän vuoksi rakenteellisen sosiaalityön toiminnan tehostaminen yhteiskunnassa voisi olla tehokas keino ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyyn. Tutkimuksissa painottuikin yksimielisesti yhteiskunnan vastuu perheiden sekä yksilöiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja turvaamisessa (esim. Allen ym. 2024; Borja ym. 2019). Yhteenvedon voidaan siis todeta, että yhteiskunta, joka tarjoaa tehokkaita toimia sekä resursseja ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisuun ja ennaltaehkäisyyn, on vahvempi kuin sellainen, joka toimii itse yhtenä edesauttavana mekanismina huono-osaisuuden ylisukupolvisessa siirtymisessä.

Muutamassa tutkimuksessa miessukupuoli esiintyi huono-osaisuutta voimakkaammin ennustavana tekijänä, mitä olisi syytä tutkia tarkemmin tulevaisuudessa. Esimerkiksi Dobewallin ja kumppaneiden (2023) tutkimuksessa huono-osaisuuden ylisukupolviset yhteydet olivat voimakkaammat miehillä niin mielenterveysdiagnoosien saamisen kautta kuin myös itsenäisesti pelkän sosiaalisen huono-osaisuuden osalta. Tätä voi selittää osittain se, että mielenterveyshäiriöt näkyvät miehillä useammin ulospäinsuuntautuvan oireilun, kuten aggressiivisen käytöksen kautta, kun taas naisilla oireilu on usein sisäänpäin suuntautunutta, kuten ahdistusta tai masennusta. (Mt.) Tämä puolestaan aiheuttaa sen, että mielenterveyshäiriöiden seuraukset ovat usein miehillä erilaisia kuin naisilla, näkyen esimerkiksi syrjintänä sekä rangaistuksina normien vastaisesta käytöksestä (mt.), johtaen yhä syvempään ongelmien kasautumiseen. Myös Gomis-Pomaresin (2023) ja kumppaneiden havainnot siitä, että kolmen ACE-tekijän (vankeustuomiot, päihdeongelmat, mielenterveysongelmat) esiintyminen lapsuuden perheessä ennusti huumausaineiden käyttöä, sosiaalisia normeja rikkovaa käytöstä, päihteisiin perustuvia selviytymisstrategioita sekä pidätyksiä ja vankeustuomioita varhaisessa aikuisuudessa erityisesti miehillä, voi selittyä saman ilmiön kautta.

Kun aineistosta saatuja tuloksia tarkastellaan kokonaisuutena, on selvää, että turvallisen lapsuuden takaaminen jokaiselle on avainasemassa ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyssä. Koska ylisukupolvisessa huono-osaisuudessa on kyse nimenomaan vanhempien ongelmien siirtymisestä ja jatkumisesta lasten elämässä, on ennaltaehkäisyssä näkökulmasta ensisijaisen tärkeää pyrkiä huolehtimaan vanhempien hyvinvoinnista. Erityisen tuen tarpeessa ovat ne vanhemmat, jotka ovat itse lapsena altistuneet haitallisille kokemuksille. Kaiken kaikkiaan huono-osaisuudessa on kyse

niin syvistä ja haastavista ongelmista, että niiden ratkaiseminen perheen ja vanhempien omin voimin on yksinkertaisesti mahdotonta. (Metzler ym. 2017; Steele ym. 2016.) Tämän vuoksi yhteiskunnan tarjoama tuki sekä perheen riittävien resurssien takaaminen on välttämätöntä.

Lopuksi haluan vielä korostaa sitä, että huono-osaisuuden ylisukupolvistumisessa on kyse kokonaisuudessaan hyvin monimutkaisesta prosessista, jolle ei ole olemassa yksiselitteistä polkua. Tässä tutkielmassa esittelemäni mekanismit perustuvat muiden tutkijoiden julkaisuihin, ja niiden pohjalta tekemiini tulkintoihin. Kyseiset tutkimukset tarjoavat siis lopulta vain pienen ikkunan siihen todellisuuteen, mistä huono-osaisuudessa ja sen ylisukupolvisuudessa on kyse. Lisäksi on olennaista huomioda, että tämän tutkielman ja oman osaamiseni ulkopuolelle ovat jääneet epigeneettiset mekanismit sekä geenien ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen eli GE-interaktion tarkastelu, jotka voivat osaltaan toimia keskeisinä tekijöinä huono-osaisuuden ylisukupolvisessa siirtymisessä.

Lisäksi, vaikka olen jaotellut mekanismit näiden neljän kategorian alle, ei se kuitenkaan poista niiden monimutkaista kietoutumista toisiinsa. Tulosten esittämisen kannalta on kuitenkin ollut olennaista jaotella mekanismit tiettyjen teemojen alle, jotta niiden johdonmukainen esittäminen on ollut mahdollista. Todellisuudessa kyse on kuitenkin toisiinsa limittyvistä prosesseista, jotka vuorovaikutuksessa keskenään voivat lisätä riskejä huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle. Tämän tutkielman tavoitteena on kuitenkin ollut tuoda näitä mekanismeja näkyvämmiksi, jotta voisimme oppia ymmärtämään huono-osaisuuden kanssa kamppailevia ihmisiä paremmin. Lisäksi, kuten aiemmin tutkielmassani painotin, on muistettava ihmisten yksilöllisyys sekä erilaisten elämänpolkujen moninaisuus. Tämän tutkielman perusteella voidaan siis todeta, että huono-osaisuuden ylisukupolvistumiselle ei todennäköisesti ole mahdollista löytää yksiselitteistä vastausta. Vähintä, mitä voimme kuitenkin tehdä, on asettua näiden ihmisten puolelle ja taistella sellaisia poliittisia päätöksiä ja sosiaalisia olosuhteita vastaan, jotka vahingoittavat muiden ihmisten elämää.

LÄHTEET

*Aineistolähteet

*Allen, Kate & Melendez-Torres, G.J. & Ford, Tamsin & Bonell, Chris & Berry, Vashti (2024) Parental domestic violence and abuse, mental ill-health, and substance misuse and the impact on child mental health: A secondary data analysis using the UK millennium cohort study. *BMC Public Health* 24(1), 2310–2315.

Asmussen, Kirsten & McBride, Tom & Waddell, Stephanie (2019) The Potential of Early Intervention for Preventing and Reducing ACE-Related Trauma. *Social Policy and Society : A Journal of the Social Policy Association* 18(3), 425–434.

*Bellis, Mark A. & Hardcastle, Katie & Ford, Kat & Hughes, Karen & Ashton, Kathryn & Quigg, Zara & Butler, Nadia (2017) Does continuous trusted adult support in childhood impart life-course resilience against adverse childhood experiences - a retrospective study on adult health-harming behaviours and mental well-being. *BMC Psychiatry* 17(1), 110.

Bethell, Christina & Jones, Jennifer & Gombojav, Narangerel & Linkenbach, Jeff & Sege, Robert (2019) Positive Childhood Experiences and Adult Mental and Relational Health in a Statewide Sample: Associations Across Adverse Childhood Experiences Levels. *JAMA Pediatrics* 173(11), e193007.

Bonino, Silvia & Cattelino, Elena & Ciairano, Silvia (2005) *Adolescents and risk: behaviors, functions, and protective factors*. Milano & New York: Springer.

*Borja, Sharon & Nurius, Paula S. & Song, Chiho & Lengua, Liliana J. (2019) Adverse childhood experiences to adult adversity trends among parents: Socioeconomic, health, and developmental implications. *Children and Youth Services Review* 100, 258–266.

Cutler, David M. & Lleras-Muney, Adriana & Vogl, Tom (2008) *Socioeconomic Status and Health: Dimensions and Mechanisms*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

*Dobewall, Henrik & Sirnio, Outi & Vaalavuo, Maria (2023) Does social disadvantage persist over generations due to an uneven distribution of mental health diagnoses? A longitudinal investigation of Finnish register data. *Social science & medicine* 330, 116037.

Dong, Maxia & Anda, Robert F. & Felitti, Vincent J. & Dube, Shanta R. & Williamson, David F. & Thompson, Theodore J. & Loo, Clifton M. & Giles, Wayne H. (2004) The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect* 28(7), 771–784.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Felitti, Vincent J. & Anda, Robert F. & Nordenberg, Dale & Williamson, David F. & Spitz, Alison M. & Edwards, Valerie & Koss, Mary P. & Marks, James S. (1998) Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine* 14(4), 245–258.

*Gomis-Pomares, Aitana & Villanueva, Lidon & Prado-Casco, Vicente (2023) Does It Run in the Family? Intergenerational Transmission of Household Dysfunctions. *Child and Adolescent Social Work Journal* 40(3), 419–432.

Haczekwicz, Kelsey M. & Shahid, Sheza & Finnegan, Heather A. & Monnin, Caroline & Cameron, Courtney D. & Gallant, Natasha L. (2024) Adverse childhood experiences (ACEs), resilience, and outcomes in older adulthood: A scoping review. *Child Abuse & Neglect*, 106864.

Holhoustoimilaki 442/1999.

Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 199–223.

*Jones, Melissa S. & Pierce, Hayley & Shoaf, Hannah (2023) Early exposure to adverse childhood experiences and delinquent peer association among youth. *Family Relations* 72(5), 2991–3009.

Juhila, Kirsi (2021) Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/> Viitattu 5.11.2024.

Järventie, Irmeli (2001) Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) *Eriarvoinen lapsuus*. Porvoo: WSOY, 83–124.

*Jääskeläinen, Marke & Holmila, Marja & Notkola, Irma-Leena & Raitasalo, Kirsimarja (2016) Mental disorders and harmful substance use in children of substance abusing parents: A longitudinal register-based study on a complete birth cohort born in 1991. *Drug and Alcohol Review* 35(6), 728–740.

Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (2020) Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 7–33.

Kallio, Johanna M. & Kauppinen, Timo M. & Erola, Jani (2016) Cumulative Socio-economic Disadvantage and Secondary Education in Finland. *European Sociological Review* 32(5), 649–661.

Kestilä, Laura & Paananen, Reija & Väisänen, Antti & Muuri, Anu & Merikukka, Marko & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(1), 34–52.

Kiili, Johanna & Jaakola, Anne-Mari & Anis, Merja & Lamponen, Tuuli & Stenvall, Elina (2024) Johdanto. Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö 2020-luvulla. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen & Elina Stenvall (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 7–16.

Kuivalainen, Susan (2013) *Toimeentulotuki 2010-luvulla: tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL.

Kääriälä, Antti & Ristikari, Tiina (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten taustat ja aikuisuuden asemat. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 225–256.

Laihiala, Tuomo & Ohisalo, Maria (2017) Sosiaalipummit leipäjonossa? – Kansalaisten käsityksiä huono-osaisten ansaitsevuudesta. Teoksessa Juho Saari (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus: sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Tampere University Press, 233–258.

*Larsen, Britt Østergaard & Jensen, Leif & Jensen, Torben Pilegaard (2014) Transitions in secondary education: Exploring effects of social problems. *Research in Social Stratification and Mobility* 38, 32–42.

LsL, Lastensuojelulaki 417/2007.

Linnoosmaa, Ismo & Väisänen, Antti (2014) Ehkäisevien varhaislapsuuden palvelujen vaikuttavuus ja taloudellisuus. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 171–179.

Lipponen, Krisse (2020) Resilienssi arjessa. Helsinki: Duodecim.

Mertz, Mikkel & Andersen, Signe Hald (2017) The Hidden Cost of Foster-Care: New Evidence on the Inter-Generational Transmission of Foster-Care Experiences. *The British Journal of Social Work* 47(5), 1377–1393.

*Metzler, Marilyn & Merrick, Melissa T. & Klevens, Joanne & Ports, Katie A. & Ford, Derek C. (2017) Adverse childhood experiences and life opportunities: Shifting the narrative. *Children and Youth Services Review* 72, 141–149.

*Najman, Jake M. & Bor, William & Ahmadabadi, Zohre & Williams, Gail M. & Alati, Rosa & Mamun, Abdullah A. & Scott, James G. & Clavarino, Alexandra M. (2018) The inter- and intra-generational transmission of family poverty and hardship (adversity): A prospective 30 year study. *PloS One* 13(1), e0190504.

Ollonqvist, Joonas & Hiilamo, Heikki & Moisio, Pasi & Mukkila, Susanna & Peltoniemi, Johanna & Tervola, Jussi & Virrankari, Lotta (2023) Säästötoimet osuvat pienituloisiin: Hallitus tavoittelee talouden tasapainottamisen lisäksi sosiaalipolitiikan suunnanmuutosta. Tutkimuksesta tiiviisti 62/2023. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL.

*Panisch, Lisa S. & LaBrenz, Catherine A. & Lawson, Jennifer & Gerlach, Beth & Tennant, Patrick S. & Nulu, Swetha & Faulkner, Monica (2020) Relationships between adverse childhood experiences and protective factors among parents at-risk for child maltreatment. *Children and Youth Services Review* 110, 104816.

Partio, Liisa & Iivonen, Esa (2018) Köyhyys rajaa ulkopuolelle. *Lapsemme lehti* 4/2018. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/koyhyys-rajaa-ulkopuolelle/> Viitattu 21.10.2024.

Perustuslaki 731/1999.

- Raunio, Kyösti (2006) *Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Ripatti, Kitta & Manninen, Marko & Rautanen, Mika (2023) *Resilienssi*. Teoksessa Mika Rautanen, Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) *Vankien terveys ja hyvinvointi. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL*.
- Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Hakovirta, Mia K. (2018) Timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies* 9(3), 312–326.
- Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho & Meriluoto, Laura & Behm, Miia (2017) *Oman elämänsä asiantuntijat – Selviytyminen viimesijaisella turvalla*. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: Tampere University Press, 287–318.
- Saari, Juho (2015) *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarinen, Erja (2022) *Köyhyysvahti – Suomen köyhyysraportti 2022. Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin*. https://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2022/10/EAPN-FIN_Koyhyysvahti-2022_nettiin-valmis.pdf Viitattu 6.11.2024.
- *Schoon, Ingrid & Melis, Gabriella (2019) Intergenerational transmission of family adversity: Examining constellations of risk factors. *PloS One* 14(4), e0214801.
- SHL, *Sosiaalihuoltolaki 1301/2014*.
- Siersbaek, Rikke & O'Donnell, Chris & Parker, Sarah & Ford, John & Burke, Sara & Ní Cheallaigh, Clíona (2023) Social exclusion and its impact on health over the life course: A realist review protocol. *HRB Open Research* 6(34), 1–18.
- Sigelman, Carol K. & Rider, Elizabeth A. (2018) *Life-span human development* (9. painos). Australia: Cengage Learning.
- Sosnet (2003) *Sosiaalityön määritelmä*. <https://www.sosnet.fi/FI/Sosnet/Sosiaalityon-maaritelma> Viitattu 21.10.2024.
- SOSTE (2023) *SOSTE selvitti hallituksen leikkausten vaikutukset maakunnittain – Lähes 17 000 uutta alaikäistä tippuu köyhyysrajan alle*. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-hallituksen-leikkausten-vaikutukset-maakunnittain-lahes-17-000-uutta-alaikaista-tippuu-koyhyysrajan-alle/> Viitattu 21.10.2024.
- *Steele, Howard & Bate, Jordan & Steele, Miriam & Dube, Shanta Rishi & Danskin, Kerri & Knafo, Hannah & Nikitiades, Adella & Bonuck, Karen & Meissner, Paul & Murphy, Anne (2016) Adverse Childhood Experiences, Poverty, and Parenting Stress. *Canadian Journal of Behavioural Science* 48(1), 32–38.

STM. Sosiaali- ja terveysministeriö. Hyvinvoinnin edistäminen. Osallisuuden edistäminen. Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäiseminen. <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyyden-ehkaisy> Viitattu 22.10.2024.

Sund, Reijo (2005) Huono-osaisuus tiedollisena haasteena. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto: kirjoituksia huono osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 38–51.

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka: sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

THL (2023a) Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Hyvinvointijohtaminen. Alueellinen hyvinvointijohtaminen. Esimerkkejä rakenteellisesta sosiaalityöstä. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointijohtaminen/esimerkkeja-rakenteellisesta-sosiaalityosta> Viitattu 22.12.2024.

THL (2024a) Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Hyvinvointijohtaminen. Hyvinvointi- ja terveyserot. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointi-ja-terveyserot> Viitattu 22.10.2024.

THL (2023b) Lapset, nuoret ja perheet. Hyvinvointi ja terveys. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-syrjaytymisen-ehkaisy> Viitattu 22.10.2024.

THL (2024b) Lastensuojelun käsikirja. Lasten ja nuorten lastensuojeluopas. Jälkihuolto ja itsenäistyminen. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/lasten-ja-nuorten-lastensuojeluopas/lastensuojelun-toiminta/jalkihuolto-ja-itsenaistyminen> Viitattu 5.11.2024.

THL (2024c) Toimeentulotuki 2023. Tilastoraportti 20/2024. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sosiaalipalvelut/toimeentulotuki/toimeentulotuki> Viitattu 21.10.2024.

ToTu, Laki toimeentulotuesta 1412/1997.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

United States Census Bureau (2023) How the Census Bureau Measures Poverty. <https://www.census.gov/topics/income-poverty/poverty/guidance/poverty-measures.html#:~:text=Following%20the%20Office%20of%20Management%20and%20Budget%27s%20%28OMB%29,every%20individual%20in%20it%20is%20considered%20in%20poverty> Viitattu 6.11.2024.

*Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Erola, Jani (2017a) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 82(5), 501–512.

*Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Kauppinen, Timo M. & Erola, Jani (2017b) Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. Research in Social Stratification and Mobility 48, 42–52.

Vierula, Tarja & Korkiamäki, Riikka & Saukkola, Saara & Pakarinen, Tuija & Pohjolainen, Auli & Vanhatalo, Nina & Eronen, Tuija (2024) Aikuistuvan nuoren lähtö julkisesta kodista. Sijaishuollosta itsenäistymisen tapoja. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakkola, Merja Anis, Tuuli Lamponen & Elina Stenvall (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 71–89.

Vilka, Hanna (2023) Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.

Westerlund-Cook, Saija (2023) Lapsuusajan haitallisten ja suojaavien kokemusten sekä toivon merkitys systeemisessä ja suhdeperustaisessa työtöteessä. Teoksessa Johanna Linner Matikka & Tiia Hipp (toim.) Traumainformoitu työtöte. Jyväskylä: PS-kustannus, 83–99.

Wilkinson, Iain (2005) Suffering: a sociological introduction. Cambridge: Polity.

World Happiness Report 2024: Most comprehensive picture yet of happiness across generations. <https://worldhappiness.report/news/world-happiness-report-2024-most-comprehensive-picture-yet-of-happiness-across-generations/> Viitattu 20.9.2024.

Yoon, Susan H. (2022) Understanding Family Risk and Protective Factors That Shape Child Development. *Children* 9(9), 1344.

Yu, Zhiyuan & Wang, Lin & Chen, Wenyi & Zhang, Juan & Bettencourt, Amie F. (2022) Positive Childhood Experiences Associate with Adult Flourishing Amidst Adversity: A Cross Sectional Survey Study with a National Sample of Young Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(22), 14956.

Taulukko 2. Tutkielman aineistoartikkelit taulukoituna

Julkaisutiedot	Tutkimuksen tavoite ja kohdema	Tutkimusmenetelmä ja kohderyhmä	Keskeisimmät tutkimustulokset
<p>Allen, Kate & Melendez-Torres, G.J. & Ford, Tamsin & Bonell, Chris & Berry, Vashti (2024) Parental domestic violence and abuse, mental ill-health, and substance misuse and the impact on child mental health: A secondary data analysis using the UK millennium cohort study. <i>BMC Public Health</i> 24(1), 2310–15.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten vanhempien lähisuhdeväkivalta (DVA), mielenterveysongelmat (MH) ja päihteiden väärinkäyttö (SU) esiintyvät yhdessä varhaislapsuudessa, ja miten nämä vaikuttavat lasten mielenterveyden kehitykseen pitkällä aikavälillä.</p> <p>Kohdema: Iso-Britannia</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Sekundaarinen data-analyysi UK Millennium Cohort Study -tutkimuksesta. Analyysi toteutettiin latentin luokka-analyysin (LCA) ja kasvukäyrän mallinnuksen avulla sekä käytettiin case-weight lähestymistapaa.</p> <p>Kohderymänä olivat 15 377 perhettä UK Millennium Cohort Study -tutkimuksesta. Tutkittavina olivat vanhemmat ja heidän lapsensa, joista tietoja kerättiin lasten ollessa 3–17-vuotiaita.</p>	<p>Tutkijat tunnistivat perheistä kolme luokkaa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Korkea alkoholin käyttö 11,9 % 2. Kohonnut haitta (korkeat tasot kaikille kolmelle tekijälle) 3,5 % 3. Matala haitta (alhaiset tasot kaikille kolmelle tekijälle) 84,6 % <p>- Lapset, jotka kuuluivat kohonneen haitan ryhmään, kärsivät enemmän mielenterveysongelmista 3-vuotiaana verrattuna muihin ryhmiin.</p> <p>- Kaikissa ryhmissä lasten mielenterveys parani aluksi, mutta alkoi heiketä uudelleen murrosiän aikana.</p> <p>- Lähes puolet kohonneen haitan perheistä eli köyhyysrajan alapuolella.</p>
<p>Bellis, Mark A. & Hardcastle, Katie & Ford, Kat & Hughes, Karen & Ashton, Kathryn & Quigg, Zara & Butler, Nadia (2017) Does continuous trusted adult support in childhood impart life-course resilience against adverse childhood experiences - a retrospective study on adult health-harming behaviours and mental well-being. <i>BMC Psychiatry</i> 17(1), 110.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, voiko luotettavan aikuisen (AAA) tuki lapsuudessa lieventää haitallisten lapsuudenkokemusten (ACE) negatiivisia vaikutuksia terveyteen ja henkiseen hyvinvointiin aikuisuudessa.</p> <p>Kohdema: Iso-Britannia</p>	<p>Määrällinen retrospektiivinen tutkimus. Kasvokkain toteutetut kotitalouskyselyt, joissa tutkittiin ACE-kokemuksia, lapsuudessa aina saatavilla olleen luotettavan aikuisen (AAA) tukea sekä nykyistä ruokavaliota, tupakointia, alkoholinkäyttöä ja henkistä hyvinvointia. Analyysi toteutettiin käyttämällä kiihneliö -testiä ja logistista regressiota.</p> <p>Kohderymänä olivat 18–69-vuotiaat aikuiset, N= 7047.</p>	<p>- Aikuisten haitallinen terveyskäyttäytyminen, kuten huono ruokavaliota, tupakointi ja alkoholin käyttö, lisääntyi ACE-määrän myötä ja väheni, jos lapsuudessa oli ollut luotettavan aikuisen tuki.</p> <p>- Henkinen hyvinvointi oli huomattavasti heikompi henkilöillä, joilla oli paljon ACE-kokemuksia, erityisesti niillä, joilta oli puuttunut luotettavan aikuisen tuki.</p> <p>- Luotettavan aikuisen tuki lapsuudessa vähensi merkittävästi ACE-kokemusten haitallisia vaikutuksia terveyteen ja henkiseen hyvinvointiin, erityisesti köyhemmissä väestöryhmissä.</p> <p>- Vaikka luotettavan aikuisen tuki vähensi haitallisen terveyskäyttäytymisen sekä heikon henkisen hyvinvoinnin riskejä, pahensi köyhyys näitä</p>

			riskejä ACE-kokemusten määrästä riippumatta.
<p>Borja, Sharon & Nurius, Paula S. & Song, Chiho & Lengua, Liliana J. (2019) Adverse childhood experiences to adult adversity trends among parents: Socioeconomic, health, and developmental implications. <i>Children and Youth Services Review</i> 100, 258–266.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia lapsuudessa koettujen haitallisten kokemusten (ACE) ja aikuisiän vastoinkäymisten (AAE) yhteyttä vanhempien sosioekonomiseen asemaan, terveyteen ja toimintakykyyn.</p> <p>Kohdema: Yhdysvallat</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Tutkimuksessa käytettiin Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS) -aineistoa, joka kerättiin Washingtonin osavaltiossa vuonna 2011. Analyysimenetelmänä käytettiin MANCOVA- ja ANOVA-analyysejä.</p> <p>Aineisto koostui yli 18-vuotiaista aikuisista (N=3552), jotka asuvat samassa taloudessa alaikäisten lasten kanssa (59,1 % naisia).</p>	<p>- Vanhemmat, joilla oli korkea määrä sekä lapsuuden että aikuisiän haitallisia kokemuksia (High/High), raportoivat huomattavasti huonommasta terveydentilasta ja taloudellisesta tilanteesta kuin vanhemmat, joilla vastoinkäymisiä oli vähemmän.</p> <p>- Vaikka sekä Low/Low- että Low/High-ryhmillä oli vähän tai ei lainkaan ACE-kokemuksia, Low/High-ryhmässä raportoitiin kaksinkertainen määrä vanhemman mielenterveysongelmia ja lapsuudessa koettua väkivaltaa kotona.</p> <p>- Korkeista ACE-pisteistä huolimatta, osa vanhemmista (High/Low) osoitti kimmoisuutta, mikä näkyi heidän aikuisiän vastoinkäymisten (AAE) vähäisyytenä ja parempana sosioekonomisena tilanteena sekä terveystilanteena.</p>
<p>Dobewall, Henrik & Sirnio, Outi & Vaalavuo, Maria (2023) Does social disadvantage persist over generations due to an uneven distribution of mental health diagnoses? A longitudinal investigation of Finnish register data. <i>Social science & medicine</i> 330, 116037.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten nuoruudessa diagnosoidut mielenterveyshäiriöt vaikuttavat sosiaalisen huono-osaisuuden siirtymiseen sukupolvien yli.</p> <p>Kohdema: Suomi</p>	<p>Määrällinen pitkittäistutkimus. Suomalaiset Tilastokeskuksen ylläpitämät rekisteriaineistot. Analyysi toteutettiin lineaarisia todennäköisyysmalleja sekä g-laskentamenetelmää hyödyntäen.</p> <p>Aineisto sisälsi tiedot mielenterveysdiagnooseista (ICD-10) sekä nuorten aikuisten (N=511 835) sosioekonomisista tuloksista, kuten alhaisesta koulutustasosta, työttömyydestä ja toimeentulotuen tarpeesta.</p>	<p>- Mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyttä oli korkeampaa nuorilla, joiden vanhemmat olivat sosiaalisesti huono-osaisia.</p> <p>- Mielenterveyshäiriöistä kärsivillä nuorilla oli suurempi todennäköisyys kohdata sosiaalista huono-osaisuutta aikuisuudessa.</p> <p>- Mielenterveyden vaikutus sosiaalisen huono-osaisuuden siirtymiseen oli vahvin toimeentulotuen saamisen osalta (7,5 %), verrattuna koulutukseen (4,2 %) ja työttömyyteen (3,2 %).</p> <p>- Ulospäin suuntautuvat häiriöt, kuten käyttäytymisongelmat ja</p>

			päihdehäiriöt, vaikuttivat voimakkaammin sosiaalisen huono-osaisuuden siirtymiseen sukupolvien välillä verrattuna sisäänpäin suuntautuviin häiriöihin, kuten ahdistukseen ja masennukseen.
<p>Gomis-Pomares, Aitana & Villanueva, Lidon & Prado-Casco, Vicente (2023) Does It Run in the Family? Intergenerational Transmission of Household Dysfunctions. <i>Child and Adolescent Social Work Journal</i> 40(3), 419–432.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää varhaisten perheissä esiintyvien toimintahäiriöiden (päihteiden väärinkäyttö, mielenterveyden häiriöt, vankeustuomiot) ylisukupolvista siirtymistä.</p> <p>Kohdema: Espanja</p>	<p>Määrällinen + laadullinen tutkimus. Itsearviointikyselyt lapsuudessa esiintyneistä perheen toimintahäiriöistä, sekä nykyhetken samankaltaisesta käytöksestä. Analyysi toteutettiin lineaarisella ja logistisella regressioanalyysillä sekä vertailevalla laadullisella analyysillä.</p> <p>Tutkimukseen osallistui 420 nuorta aikuista (18–20 v.) Valencian provinssista Espanjasta, joista 63.3 % oli naisia.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Päihteiden väärinkäyttö perheessä ennusti varhaisaikuisuuden huumeiden käyttöä (mutta ei alkoholin käyttöä) ja päihteisiin perustuvia selviytymisstrategioita. - Vankeustuomioiden esiintyminen perheessä ennusti suurempaa pidätysten ja vangitsemisten määrää varhaisaikuisuudessa. - Mielenterveyshäiriöiden esiintyminen perheessä ennusti suurempaa psykologista oirehdintaa (masennus, ahdistus ja stressi) varhaisaikuisuudessa. - Päihdeongelman ja vankeustuomioiden yhteisesiintyminen perheessä ennusti samanlaista käytöstä varhaisaikuisuudessa. -Kaikkien kolmen tekijän yhdistelmä ennusti psyykkisen stressin kokemista varhaisaikuisuudessa.
<p>Jones, Melissa S. & Pierce, Hayley & Shoaf, Hannah (2023) Early exposure to adverse childhood experiences and delinquent peer association among youth. <i>Family Relations</i> 72(5), 2991–3009.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lapsuuden ajan haitallisten kokemusten (ACE) yhteyttä rikollisiin vertaissuhteisiin nuoruudessa. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti ACE-kokemusten kumulatiivisia vaikutuksia, ajoitusta ja kestoa.</p> <p>Kohdema: Yhdysvallat</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Tiedot kerättiin haastatteleamalla lapsen vanhempia/hoitajia ja myöhemmässä vaiheessa lasta itseään. Analyysi toteutettiin negatiivisen binomiregressiomallin avulla.</p> <p>Kohderyhmänä olivat vuosina 1998–2000 syntyneet lapset, jotka rekrytoitiin <i>Fragile Families and Child Wellbeing Study</i> -pitkittäistutkimuksesta (N = 3060). Tiedot kerättiin, kun lapset olivat n. 0, 1, 3, 5, 9 ja 15-vuotiaita.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kun ACE-kokemusten määrä 5-vuoden ikään mennessä kasvoi, lisäsi se merkittävästi nuoren todennäköisyyttä liittyä rikollisiin vertaissuhteisiin. - Lisäksi ACE-kokemusten ajoituksen ja keston osalta myöhäiset (lähempänä 5-vuoden ikää), ajoittain esiintyvät tai jatkuvasti korkeat ACE-pisteet lisäsivät merkittävästi riskiä rikollisiin vertaissuhteisiin. - Vaikka tutkimuksessa otettiin huomioon myöhemmät ACE-kokemukset (mitattu 9-vuotiaana), varhaisten (ennen 5-vuoden ikää) ACE-kokemusten vaikutus rikollisiin kaverisuhteisiin säilyi merkittävänä, kun taas 9-

			vuotiaana koettujen ACE-kokemusten vaikutus ei ollut yhtä merkittävä.
<p>Jääskeläinen, Marke & Holmila, Marja & Notkola, Irma-Leena & Raitasalo, Kirsimarja (2016) Mental disorders and harmful substance use in children of substance abusing parents: A longitudinal register-based study on a complete birth cohort born in 1991. <i>Drug and Alcohol Review</i> 35(6), 728–740.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, onko vanhempien päihteidenkäyttö yhteydessä lasten mielenterveyshäiriöihin keskilapsuudessa (7–12 vuotta) ja mielenterveyshäiriöihin ja haitalliseen päihteidenkäyttöön myöhemmin nuoruudessa (13–17 vuotta), sekä onko vanhempien sukupuolella vaikutusta tähän yhteyteen.</p> <p>Kohdema: Suomi</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Rekisteripohjainen pitkittäisaineisto. Analyysissä käytettiin kaksimuuttujaisia ja monimuuttujaisia logistisia regressiomalleja.</p> <p>Kohderyhmänä tutkimuksessa olivat vuonna 1991 syntyneet lapset (N=65 632) ja heidän biologiset vanhempansa. Lopullinen data koostuu lapsista (n=63 639) ja heidän äideistään (n= 62 835) ja isistään (n=62 057). Lapsia seurattiin 18 vuoden ikään asti.</p>	<p>- Äidin, isän ja molempien vanhempien päihteidenkäyttö olivat merkittäviä ennustajia 13–17-vuotiaiden lasten mielenterveyshäiriöille ja haitalliselle päihteidenkäytölle, vaikka muut haitalliset lapsuudenkokemukset, vanhempien koulutustaso ja lapsen sukupuoli otettiin huomioon.</p> <p>- Vanhempien mielenterveyshäiriöillä, rikkinäisessä perheessä asumisella ja pitkäaikaisella köyhyydellä sekä alhaisella sosioekonomisella asemalla (jotka olivat voimakkaasti yhteydessä vanhempien päihteidenkäyttöön) oli itsenäiset yhteydet lasten mielenterveyshäiriöihin ja haitalliseen päihteidenkäyttöön.</p> <p>- Mielenterveysongelmat keskilapsuudessa ennustivat sekä mielenterveyshäiriötä että haitallista päihteidenkäyttöä nuoruudessa.</p> <p>- Äidin päihteidenkäytöllä oli vahvempi vaikutus nuorten haitalliseen päihteidenkäyttöön kuin isän päihteidenkäytöllä.</p>
<p>Larsen, Britt Østergaard & Jensen, Leif & Jensen, Torben Piilegaard (2014) Transitions in secondary education: Exploring effects of social problems. <i>Research in Social Stratification and Mobility</i> 38, 32–42.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten perheen sosiaaliset ongelmat, kuten alkoholismi, rikollisuus ja psykiatriset sairaudet, vaikuttavat lasten koulutuksellisiin valintoihin ja saavutuksiin.</p> <p>Kohdema: Tanska</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Perheiden tiedot kerättiin lasten ollessa 0–15-vuotiaita, ja heidän koulutuksellista etenemistään seurattiin 25 vuoden ikään asti. Aineiston analysoinnissa käytettiin dynaamista tilastollista mallia, kontrafaktuaalista analyysia ja dekompositiomenetelmää.</p> <p>Tutkimuksessa käytettiin laajaa pitkittäisaineistoa</p>	<p>- Perheen sosiaalisilla ongelmilla oli merkittävä vaikutus lasten koulutuksellisiin tuloksiin.</p> <p>- Sosiaaliset ongelmat olivat yleisempiä lapsilla, jotka aloittivat ammatillisen koulutuksen, ja niillä, jotka eivät siirtyneet toisen asteen koulutukseen.</p> <p>- Erityisesti lapset, joiden vanhemmilla oli alkoholiongelmia tai rikollisuustaustaa, olivat</p>

		Tanskasta, joka kattoi 105 500 vuosina 1983 ja 1984 syntynyttä lasta.	<p>suuremmissa vaarassa jäädä pois koulusta.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lapsilla, jotka käyttivät psyykelääkkeitä (esim. ADHD, masennus) oli suurempi todennäköisyys koulun keskeyttämiseen. - Lapset, jotka olivat kokeneet ennaltaehkäiseviä kotiin tehtyjä interventioita tai jotka oli sijoitettu kodin ulkopuolelle, oli suurempi todennäköisyys koulun keskeyttämiseen. - Sosiaaliset ongelmat selittivät n. 20–30 prosenttia eroista koulutustuloksissa eri sosioekonomisista taustoista tulevien opiskelijoiden välillä.
<p>Metzler, Marilyn & Merrick, Melissa T. & Klevens, Joanne & Ports, Katie A. & Ford, Derek C. (2017) Adverse childhood experiences and life opportunities: Shifting the narrative. <i>Children and Youth Services Review</i> 72, 141–149.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten lapsuuden ajan haitalliset kokemukset (ACE) vaikuttavat aikuisiän koulutukseen, työllisyyteen ja tuloihin.</p> <p>Kohdema: Yhdysvallat</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Tutkimuksessa käytettiin Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS) -kyselyyn perustuvaa aineistoa, jossa vastaajat raportoivat lapsuuden haitallisista kokemuksistaan. Analyysi toteutettiin logistisen regressioanalyysin avulla.</p> <p>Aineisto koostui 27 834 aikuisesta Yhdysvaltojen 10 eri osavaltiosta, sekä Washington D.C:stä.</p>	<p>Korkeammat ACE-pisteet lisäsivät riskiä jäädä vaille toisen asteen koulutusta, joutua työttömäksi ja elää köyhyysrajan alapuolella.</p>
<p>Najman, Jake M. & Bor, William & Ahmadabadi, Zohre & Williams, Gail M. & Alati, Rosa & Mamun, Abdullah A. & Scott, James G. & Clavarino, Alexandra M. (2018) The inter- and intra- generational transmission of family poverty and hardship (adversity): A prospective 30 year study. <i>PLoS One</i> 13(1), e0190504.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää perheen köyhyyden ja haitallisten kokemusten (adverse life experiences) muutoksia lapsen varhaisessa elämänvaiheessa sekä niiden siirtymistä sukupolvelta toiselle.</p> <p>Kohdema: Australia</p>	<p>Määrällinen 30 vuoden seuranta tutkimus. Altistumiset haitallisille kokemuksille mitattiin lyhennetyllä elämäntapahtumien asteikolla. Tulotiedot kerättiin osallistujien itse raportoimina (köyhyyttä arvioitiin Australian köyhyysrajan mukaan, ja samanlaista standardia käytettiin koko 30 vuoden seurannan ajan). Analyysi toteutettiin logistisella regressioanalyysillä.</p> <p>Äidit rekrytoitiin julkisista synnytyssairaaloista heidän ensimmäisen varauskäyntinsä yhteydessä. Tutkimukseen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Erittäin harvat perheet kokivat köyhyyttä jokaisessa tietojenkeruuvaiheessa. - He, jotka elivät köyhyydessä 30-vuotiaina, olivat todennäköisemmin kokeneet useita köyhyysjaksoja perheissään: kuitenkin valtaosa niistä, jotka elivät köyhyydessä 30 vuoden iässä, kokivat lapsuudessaan/nuoruudessaan köyhyyttä vain hieman useammin kuin ne 30-vuotiaat, jotka eivät olleet köyhiä. - Köyhyys ja haitalliset elämäkokemukset olivat vahvasti yhteydessä toisiinsa, ja suhde oli kaksisuuntainen:

		<p>kutsuttiin 8556 peräkkäistä äitiehdoista, joista lähes kaikki (8458) suostuivat osallistumaan. Tutkimukseen hyväksyttiin äidit, jotka synnyttivät (yhden) elävän lapsen tutkimussairaalassa. Näistä äideistä 7223 täytti kriteerit. Lopullinen aineisto koostuu 2087 osallistujasta, joista on tädet tiedot 30 vuoden ajalta.</p>	<p>köyhyydessä kasvaneet lapset kokivat todennäköisemmin haitallisia tapahtumia, ja perheet, joilla oli historia haitallisista kokemuksista, kokivat todennäköisemmin köyhyyttä.</p>
<p>Panisch, Lisa S. & LaBrenz, Catherine A. & Lawson, Jennifer & Gerlach, Beth & Tennant, Patrick S. & Nulu, Swetha & Faulkner, Monica (2020) Relationships between adverse childhood experiences and protective factors among parents at-risk for child maltreatment. <i>Children and Youth Services Review</i> 110, 104816.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia vanhempien haitallisten lapsuudenkokemusten (ACE) ja suojaavien tekijöiden välistä yhteyttä perheissä, jotka osallistuivat lasten kaltoinkohtelun ehkäisyohjelmiin.</p> <p>Kohdema: Yhdysvallat</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Kyselyt, jolla kerättiin tietoja vanhempien ACE-kokemuksista ja suojaavista tekijöistä (PAPF). Analyysi toteutettiin lineaarisen regressioanalyysin avulla.</p> <p>Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 581 vanhempaa (naisia 69%), joilla oli alle 5-vuotiaita lapsia ja jotka osallistuivat lasten kaltoinkohtelun ehkäisyohjelmiin.</p>	<p>- Vanhempien korkeammat ACE-pisteet olivat yhteydessä alhaisempiin suojaavien tekijöiden tasoihin, erityisesti sosiaalisen kimmoisuuden ja sosiaalisten suhteiden osalta.</p> <p>- Lisäksi terveystakuutuksen puute (käytettiin sosioekonomisen aseman mittarina tässä tutkimuksessa), oli merkittävästi yhteydessä alhaisempiin suojaaviin tekijöihin, kuten vanhempien sosiaaliseen kimmoisuuteen, konkreettiseen tukeen ja sosiaalisiin suhteisiin.</p>
<p>Schoon, Ingrid & Melis, Gabriella (2019) Intergenerational transmission of family adversity: Examining constellations of risk factors. <i>PLoS One</i> 14(4), e0214801.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella perheiden kohtaamien vastoinkäymisten, kuten sosioekonomisten ja psykososiaalisten riskitekijöiden sukupolvien välistä siirtymistä.</p> <p>Kohdema: Iso-Britannia</p>	<p>Määrällinen pitkäaikaisstudiotutkimus. 1970 British Cohort Study -aineisto, joka sisälsi tietoja yli 17 000 brittiläisestä perheestä. Analyysi toteutettiin latentin luokka-analyysin (LCA) avulla.</p> <p>Aineisto katsoi sekä vanhemmat (G1-sukupolvi, N=17 588) että heidän lapsensa (G2-sukupolvi, N=11 226), joilta kerättiin tietoja neljän vuosikymmenen ajalta.</p>	<p>- Tutkimus tunnisti neljä erilaista riskiryhmää vanhempien (G1) sukupolvessa ja viisi riskiryhmää toisessa sukupolvessa (G2).</p> <p>- Vaikka monet korkean riskin perheissä kasvaneet lapset pystyivät aikuisuudessa välttämään korkean riskin tilanteet, oli todennäköisyys sille, että he päätyivät itse korkean riskin ryhmään huomattavasti suurempi kuin matalariskisissä perheissä kasvaneilla.</p> <p>- Yksilölliset piirteet, kuten varhaislapsuuden kognitiiviset taidot ja käyttäytymisongelmat, vaikuttivat merkittävästi siihen, miten riski siirtyi sukupolvien välillä: korkea kognitiivinen kyky vähensi todennäköisyyttä kuulua korkean riskin ryhmään, kun</p>

			taas tarkkaavaisuus- ja käyttäytymisongelmat lisäsivät riskiä päätyä korkean riskin ryhmiin.
<p>Steele, Howard & Bate, Jordan & Steele, Miriam & Dube, Shanta Rishi & Danskin, Kerri & Knafo, Hannah & Nikitiades, Adella & Bonuck, Karen & Meissner, Paul & Murphy, Anne (2016) Adverse Childhood Experiences, Poverty, and Parenting Stress. <i>Canadian Journal of Behavioural Science</i> 48(1), 32–38.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lapsuuden ajan haitallisten kokemusten (ACE) sekä sosioekonomisen aseman (SES) yhteyttä vanhemmuuden stressiin.</p> <p>Kohdema: Yhdysvallat</p>	<p>Määrällinen tutkimus. ACE-kyselylomake, joka arvioi 10 haitallista lapsuuden kokemusta. Vanhemmuuden stressi indeksi (lyhytmuotoinen), joka arvioi 12 tekijää vanhemmuuden stressitason määrittelyssä. Analyysi toteutettiin lineaarisen regressioanalyysin avulla.</p> <p>Tutkimuksen osallistajat (N=118) rekrytoitiin kahdesta otoksesta: kliininen otos äideistä (n=33) jotka osallistuivat lapsen kaltoinkohtelun ehkäisyyn tarkoitetun Group Attachment Based Intervention -ohjelmaan, ja yhteisöllinen otos äideistä (n=85), jotka rekrytoitiin osallistumaan vanhemman ja lapsen kiintymyssuhdetutkimukseen.</p>	<p>Vanhemmuuden stressi ja lapsuuden haitalliset kokemukset (ACE) olivat merkittävästi yleisempiä alhaisen sosioekonomisen aseman ryhmässä; kuitenkin myös sosioekonomisen aseman kontrolloinnin jälkeen korkeammat ACE-pistemäärät lisäsivät merkittävästi vanhempien stressiin liittyvää selittävää vaihtelua.</p>
<p>Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Erola, Jani (2017a) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. <i>Yhteiskuntapolitiikka</i> 82(5), 501–512.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta Suomessa: onko koulupudokkuudella, työttömyydellä ja toimeentulotukiasiakkuudella sekä näiden pitkittymisellä erilaiset ylisukupolviset yhteydet sekä miten nämä mittarit kytkeytyvät ylisukupolvisesti toisiinsa.</p> <p>Kohdema: Suomi</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Vanhempia koskevat tiedot kerättiin, kun lapsi oli 15-vuotias, ja nuoren aikuisuuden tulokset kerättiin, kun lapsi oli 22-vuotias. Analyysi toteutettiin lineaarisen todennäköisyysmallin avulla.</p> <p>Lapsista koostuva rekisteriaineisto (N=157 135). Aineisto koostui 25 % otoksesta vuosina 1980–1986 syntyneistä henkilöistä, jotka ovat asuneet Suomessa vähintään yhden vuoden vuosien 1991 ja 2008 välillä, ja joilla on biologisia sisarusia, jotka ovat kaikki syntyneet vuosina 1980–1986.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Työttömyyden ylisukupolvisuudella oli itsenäinen ja suora yhteys lapsen työttömyyteen (riippumatta koulutuksen vakioimisesta). - Vanhempien koulupudokkuus ennusti enemmän lasten koulupudokkuutta kuin heidän muuta huono-osaisuuttaan. - Vanhempien pitkäaikaisella toimeentulotuen asiakkuudella oli erityisen voimakas (itsenäinen) yhteys lasten toimeentulotuen asiakkuuteen. - Vanhempien toimeentulotukiasiakkuudella oli vanhempien koulupudokkuutta ja työttömyyttä voimakkaampi yhteys lasten

			koulupudokkuuteen ja työttömyyteen.
<p>Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Kauppinen, Timo M. & Erola, Jani (2017b) Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. <i>Research in Social Stratification and Mobility</i> 48, 42–52.</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sosiaalisen huono-osaisuuden sukupolvien välistä siirtymistä Suomessa kolmen indikaattorin avulla (koulun keskeyttäminen perusopetuksen jälkeen, työttömyys ja toimeentulotuen saaminen).</p> <p>Kohdema: Suomi</p>	<p>Määrällinen tutkimus. Vanhempia koskevat tiedot kerättiin, kun lapsi oli 15-vuotias, ja nuoren aikuisuuden tulokset kerättiin, kun lapsi oli 22-vuotias. Analyysi toteutettiin lineaarisen todennäköisyysmallin avulla.</p> <p>Lapsista koostuva rekisteriaineisto (N=157 135). Aineisto koostui 25 % otoksesta vuosina 1980–1986 syntyneistä henkilöistä, jotka ovat asuneet Suomessa vähintään yhden vuoden vuosien 1991 ja 2008 välillä, ja joilla on biologisia sisarusia, jotka ovat kaikki syntyneet vuosina 1980–1986.</p>	<p>- Sosiaalinen huono-osaisuus periytyy sukupolvien yli Suomessa.</p> <p>- Perhetaustamuuttujista toimeentulotuen saaminen oli vahvimmin yhteydessä lasten sosiaaliseen huono-osaisuuteen.</p> <p>- Huono-osaisuuden kasautuminen, toimeentulotuen asiakkuus ja koulun keskeyttäminen peruskoulun jälkeen periytyvät vahvemmin kuin työttömyys.</p> <p>- Koulun keskeyttämisen, työttömyyden ja toimeentulotuen saamisen sukupolvien välistä yhteyttä ei selittänyt perheen tuloköyhyys, vaan vanhempien koulun keskeyttäminen ja erityisesti toimeentulotuen saaminen.</p>